

LATVIJAS UNIVERSITĀTE  
HUMANITĀRO ZINĀTŅU FAKULTĀTE  
KLASISKĀS FILOLOĢIJAS UN ANTROPOĢIJAS STUDIJU NODAĻA

**AUGUSTA ĢIEZENA HOMĒRS: GRIEĶU VARŅĒPU  
LATVISKĀS ATVEIDES PROBLEMĀTIKA**

MAĢISTRA DARBS

Autors: **Lauris Veips**

Studenta apliecības Nr.: lv11054

Darba vadītāja: profesore Dr. philol. Ilze Rūmniece

RĪGA 2020

## **Anotācija**

Maģistra darba *Augusta Ģiezena Homērs: grieķu varoņu epu latviskās atveides problemātika* mērķis ir izpētīt tulkotāja Augusta Ģiezena latviski atdzejotos homēriskos epus, sevišķi *Odiseju*, kā arī identificēt un kategorizēt Ģiezena atdzejuma raksturiezīmes un raksturot homērisko epu atdzejas problemātiku. Autors identificē vairākas pozīcijas, kurās atveidē iespējams panākt citus risinājumus. Autors argumentē, ka latviski var precīzāk atveidot daudzus homēriskos epitetus, kā arī konstatē, ka atsevišķās vietās Ģiezens savos atdzejojumos tekstu ir piejaucējis, šajā ziņā sekojot tulkošanas tendenču attīstībai. Autors mudina domāt arī par jauniem heksametra atveides principiem latviešu valodā, piedāvājot eksperimentālu atdzejojumu.

**Atslēgvārdi:** Augusts Ģiezens, Homērs, heksametrs, atdzeja, sengrieķu epi, tulkošanas teorijas

## **Annotation**

The aim of the master's thesis *Challenges of Translating Greek Epic Poetry into Latvian: Homer by Augusts Ģiezens* is to examine the Homeric epics translated into Latvian by Augusts Ģiezens, focusing on the translator's work on *The Odyssey*. This paper seeks to identify and categorize the characteristics of Ģiezens' translation, as well as to characterize the challenges posed in translating Homeric epic poetry. The author identifies several cases where a different translation can be proposed. The author argues that many Homeric epithets can be translated more accurately into Latvian and finds that in several instances Ģiezens has domesticized the Greek text, in this following world-wide trends in translation. The author invites translators to think about new ways of putting hexameters into Latvian and offers an experimental translation.

**Keywords:** Augusts Ģiezens, Homer, hexameters, poetry translation, Ancient Greek epic, translation theory

# SATURS

<b>IEVADS</b>	<b>5</b>
<b>1. MŪSDIENU TULKOŠANAS TEORIJU VISPĀRĪGĀS ATZIŅAS</b>	<b>8</b>
<b>2. HOMĒRISKO EPU ATDZEJAS PROBLĒMJAUTĀJUMI</b>	<b>13</b>
2. 2. 1. Homērs anglosakšu atdzejas tradīcijā	13
2. 1. 2. Ieskats Homēra latvisko atdzejojumu vēsturē	15
2. 1. 3. Kvantitatīvā heksametra atveides problēmjautājumi	18
<b>3. A. ĢIEZENA ODISEJAS TULKOJUMA, ĪLIADAS 1., 6. DZIEDĀJUMA IZTIRZĀJUMS</b>	<b>23</b>
3. 1. Heksametr	23
3.2. Cildenais Homērs	26
3.2.1. Homēra lamas	28
3.3. Piejaucētais Homērs	32
3.3.1. Homēriskie epiteti	33
3.3.2. Homēriskā sabiedrība	38
3.4. Papildinātais Homērs	40
<b>SECINĀJUMI</b>	<b>44</b>
<b>IZMANTOTĀS LITERATŪRAS SARAKSTS</b>	<b>46</b>

## IEVADS

Izcilā klasiķa un pedagoga, tulkotāja Augusta Ģiezena (1888-1964) darbs latviešu lasītājam ir gandrīz no nulles radījies un vēl joprojām uztur priekšstatu par Homēra epiem<sup>1</sup>. Ģiezens iztulkoja gan *Īliadu*, gan *Odiseju*, kuru ietekme uz literatūras attīstību salīdzināma ar Danti, Šekspīru, 19. gs. lielo romānu autoriem un pat reliģiskiem tekstiem. Mazāk zināms fakts, kas Ģiezena tulkojumu pētniecību padara tik interesantu, ir ka pastāv divas Ģiezena *Odisejas* un *Īliadas* – abi epi pēc publicēšanas 30. un 40. gados padomju laikā pārizdoti krietni rediģētās versijās. Tādējādi šie teksti sniedz vienreizēju iespēju vērot tulkošanas tendenču attīstību, kā tā izpaužas antīkās literatūras tulkošanā.

Homērisku tekstu pētniecība būs nebeidzami aktuāla, kamēr vien lasītāji atradīs par vērtīgu, vācu klasiķa U. Mellendorfa vārdiem, barot senos autorus ar savām asinīm. Taču šķiet, ka pēc tulkotāja Ābrama Feldhūna (1915-2009) ir radusies spēcīgu tulkotāju lakūna. Notiek apsveicams darbs, latviskojot antīkos filosofus, taču daiļliteratūra – kurā netulkoto darbu klāsts ne tuvu nav izsmelts – palikusi novārtā. Anticipējot jaunu tulkotāju paaudzi, ir vērts iztirzāt līdzšinējo tulkotāju darbu. Antīkajā literatūrā nav svarīgāka autora par Homēru, tāpēc likumsakarīgi vēlīt tieši Ģiezena paveikto.

Nesen parādījušās arī runas par to, ka būtu jāpārizdod Ģiezena homērisku epu atdzejojumi. Uz to mudinājis pazīstamais redaktors A. Hansons, norādot uz šo darbu ierobežoto pieejamību un sakot, ka “Tos vienkārši vajadzētu pārpublicēt.”<sup>2</sup> Tomēr no sarunām ar izdevējdarbības profesionāļiem maģistra darba autors sapratis, ka, ja vien nenotiek kāda mecenātiska intervence, Homēra epu pārizdošana diez vai tuvākajā laikā ir praktiski sasniedzams mērķis.

Maģistra darba mērķi ir 1) izpētīt A. Ģiezena homērisku epu atdzejojumus, koncentrējoties uz 1967. gada *Odisejas* izdevumu, jo tam ir plašāka atveides tradīcija, 2) identificēt un kategorizēt šo atdzejojumu raksturiežmes, 3) raksturot homērisku epu atdzejas problemātiku, 4) nonākt pie principiem, kādas būtu veiksmīgas, mūsdienu tulkošanas teorijās balstītas homērisku epu latviskas atdzejas prakses.

No šiem mērķiem izriet arī uzdevumi: 1) lasīt latviešu tulkojumu un grieķu pamattekstu<sup>3</sup>, 2) apgūt

---

<sup>1</sup> Iespējams, šāda atruna nu jau būtu lieka, taču – darba autors, kā lielākā daļa mūsdienu klasiķu, pieņem, ka “Homērs” nav vēsturisks autors un homēriskie epi ir paaudzēm ilgas mutvārdu tradīcijas pieraksts. Viscaur darbā ar “Homēru” ir saprasta homēriskā mutvārdu tradīcija.

<sup>2</sup> A. Hansons. Autoram ir tiesības būt dīvainam. Pieejams:

<https://www.punctummagazine.lv/2019/10/28/autoram-ir-tiesibas-but-divainam/>. Skatīts 27.05.2020

<sup>3</sup> Darbā autors ir izmantojis galvenokārt *Odisejas* tulkojumu un pievērsies atsevišķām tekstvietām arī *Īliadā*.

moderno tulkošanas teoriju pamatjautājumus, ciktāl tie attiecas uz darbā pētāmo problemātiku, 3) vērtēt A. Ģiezena izdarīto tulkošanas izvēļu pamatotību attiecībā pret sengrieķu tekstu.

Darbā izmantoti Ģiezena *Odisejas*, *Īliadas* kara un pirmskara laika tulkojumi, kā arī šo pašu darbu padomju laika pārizdevumi. Atsevišķās pozīcijās izmantots arī K. Mīlenbaha pirmo 8 *Odisejas* grāmatu atdzejojums, kā arī konsultēti atdzejojumi angļu valodā – Ričmonda Latimora un Emīlijas Vilsones teksti. Grieķu teksts pamatā apgūts no 1919. gada Kembridžas izdevuma (sk. izmantotos avotus). Darba sākumā tekošāk lasīt grieķu tekstu palīdzēja amerikāņu klasiķa Džefrija Stedmena sastādītais *Odisejas* grieķu teksts<sup>4</sup> ar paralēlu vārdnīcu un gramatiskiem komentāriem.

Darba teorētiskajā daļā īsi apskatītas E. Čestermena un L. Venuti tulkošanas teoriju nostādnes, pamatjēdzieni. Čestermena tulkošanas mēmu teorija iepazīta 2019. gadā LU apgādā izdotajā grāmatā *Tulkošanas mēmi. Ideju izplatīšanās tulkošanas teorijā*. Čestermena teorija izmantota kā vispārīgs ietvars. Darba kritiskajai komponentei izmantotas Venuti idejas – Venuti ienesis poststrukturālisma idejas tajā, kā tulko un domā par tulkošanu, tās ir derīgas, ja vēlas tulkojumus un kritiku padarīt “aktīvākus”, ar teorijas pielietojumu veicināt izmaiņas tulkošanā un tulkojumu uztverē. (Izmantota Venuti ietekmīgā grāmata *The Translator's Invisibility: A History of Translation*.) Zināmu starpdisciplināritāti maģistra darbam piešķir latviešu filosofes Annes Saukas pētījums par ģeoloģisko metodi un dabas/kultūras nošķirumu, kas aktuāls, runājot par Čestermena tulkošanas mēmiem.

Ieskatā par anglosakšu tradīciju ieskicētas britu klasiķa Metjū Ārnolda ietekmīgās idejas par homērisko stilu un Homēra tulkošanas jautājumiem. Īsi apskatītas atsauksmes par dažādiem atdzejojumiem, izceļot milzīgo dažādību sengrieķu epu angliskā atveidē; šī dažādība rada priekšstatu, ka Homēra atveidē iespējamās formālas un saturiskas variācijas.

Sadaļā par Homēra latvisko atdzejojumu vēsturi izmantots bagātīgs klāsts ar periodikā pieejamajām atsauksmēm par Homēra darbu tulkojumiem latviešu valodā – gan par Mīlenbaha, gan Ģiezena atdzejojumiem. Starp nozīmīgiem recenziju autoriem jāmin klasiķi P. Ķiķauka un K. Straubergs.

Ierosmi domāšanai par heksametra latvisko atveidi sniegusi Mīlenbaha atdzejojumam veltītā valodnieka Jāņa Sirmā recenziju sērija *Dienas lapā*, kā arī citas recenzijas, kas mudina domāt par jauniem veidiem, kā latviski varētu skanēt heksametrš. Nelielu, bet svarīgu darba daļu veido arī Luža Bērziņa atziņas par

---

<sup>4</sup> Pieejami <https://geoffreysteadman.com/>

kvantitatīvo heksamētru latviešu dainās. Šīs atziņas liktas lietā apakšnodaļā 3.1., kur autors piedāvā citādu versiju par to, kā varētu tulkot pirmās desmit *Odisejas* rindiņas.

Diskusijās par grieķu vārdu nozīmi un tātad iespējamo latvisku atveidi izmantoti konkrēti pētījumi, uz kuriem maģistra darba autors atsaucas darba praktiskajā daļā.

# 1. MŪSDIENU TULKOŠANAS TEORIJU VISPĀRĪGĀS ATZIŅAS

Kā norāda britu tulkojumu teorētiķis Endrū Čestermens (1946), tulkošanas teoriju mūsdienās ir daudz un dažādas. Tomēr var runāt par daudzām tulkošanas vēsturē noturīgām idejām. Tās Čestermens sauc par “tulkošanas mēmiem”, iedvesmojoties no britu evolucionista Ričarda Dokinsa (1941) grāmatā *Savtīgais gēns* (1976) piedāvātās mēma definīcijas. Mēms Dokinsam ir pamatvienība kultūras evolūcijā, kas, viņaprāt, ir pakļauta tiem pašiem Darvina dabiskās atlases likumiem, kam pakļauti gēni. Čestermens sauc tulkojumu par mēmu izdzīvošanas mehānismu.<sup>5</sup>

Pastāv arī tulkošanas *supermēmi*, ko Čestermens definē kā mēmus ar īpaši augstu vispārinājuma pakāpi. Čestermens uzskaita noturīgākos tulkošanas supermēmus – avota-mērķa ideju, ekvivalences jeb līdzvērtības ideju, kā arī netulkojamības, brīvas un burtiskas tulkošanas idejas un visbeidzot arī poststrukturālismā aktuālo mēmu “jebkāda rakstīšana ir tulkošana”.<sup>6</sup> Turpmākajās nodaļās parādīts, ka daži no šiem supermēmiem, kā, piemēram, ekvivalences un burtiskas/brīvas tulkošanas mēms atspoguļojas arī kritikā par A. Ģiezena un citu veiktajiem homērisko epu tulkojumiem.

Sapārojis tulkošanu ar Dokinsa teoriju, Čestermens gluži likumsakarīgi dod priekšroku vieniem nevis otriem mēmam: viņam mēmi gluži kā gēni evolucionāri attīstās, vairojas, tāpēc nederīga viņam šķiet pārneses (*trans-lation*) metafora, kas raksturīga avota-mērķa supermēmam. Proti, noderīgāk būtu runāt par tekstu pavairošanu nevis pārnesšanu no punkta A uz punktu B. Savukārt ekvivalences un netulkojamības idejas tiek noraidītas kā parazitiskas, jo netulkojamības ideja ir nesavienojama ar faktu, ka tulkošana tāpat *notiek*. Līdzīgā kārtā – tulkotāji tāpat tulko, lai gan par absolūtu ekvivalenci var runāt tikai robežgadījumos.<sup>7</sup>

Ieskicējis ideju, ka “jebkāda rakstīšana ir tulkošana”, Čestermens norāda, ka šādā izpratnē tulkošana ir rakstīšanas paveids, proti, pārrakstīšana, un domājamu teksta oriģinālā atrodamo “objektīvu nozīmju” vietā šis mēms uzsver, ka nozīme “nav ‘dota uz mūžu mūžiem’, bet gan ‘veidojusies’ gan vēsturiski, gan tūlītēji uz līdzenas vietas.” Šādi tiek uzsvērtā tulkojuma piemērotība komunikācijas situācijai, tā laicīgais

---

<sup>5</sup> Čestermens, E. *Tulkošanas mēmi. Ideju izplatīšanās tulkošanas teorijā*. Papildinātais izdevums. Rīga: LU akadēmiskais apgāds, 2019. p.10.

<sup>6</sup> Turpat, pp. 13-19.

<sup>7</sup> Turpat.

konteksts.<sup>8</sup>

Čestermena piedāvātā mēmu teorija, faktiski metateorija, ir noderīga, jo tā inkorporē daudzus veidus, kā cilvēki vēsturiski ir domājuši par tulkojumiem un sniedz gatavas kategorijas, ar kurām var raksturot un arī raksturo tulkojumus.

Iebildumus tomēr raisa Čestermena pieņēmums, ka labu mēmu raksturiežīme ir, ka tie “palīdz izdzīvot savien nēsātājiem” un tāpēc izdzīvo paši. Izteikums ir problemātisks, jo uzstāda neskaitāmām kultūras parādībām vienu atlases kritēriju – kādā mērā tās noderīgas izdzīvošanai.<sup>9</sup> Skaidrs, ka, domājot darviniskās kategorijās, idejas var būt noderīgas ne tikai izdzīvošanas, bet arī vairošanās ziņā.

Tādējādi Čestermens, kaut citur grāmatā brūģējot tiltu starp bioloģiju un kultūru (mēmiem), šķiet, ignorē arī paša Darvina vēlinajā darbā *Cilvēka izcelšanās un dzimumatlase* (1871) pausto par seksuālās pretstatā dabiskās atlases principiem: tā, piemēram, košā pāvu tēviņa spalvu rakstā, kas, maldinot mātīti par tā “reālo stāvokli”, tomēr rosina viņā seksuālu interesi, arī var saskatīt sava veida “kultūru”, kas jau pastāv dabā.<sup>10</sup>

Latviešu filosofe Anne Sauka iespaidīgā rakstā par šo principu līdzāspastāvēšanu un mijiedarbību saista seksuālo atlasī ar izvēlēm, bieži iracionālām un balstītām estētiskos principos. Viņa raksta: “mātītes izvēle bieži krīt par labu ‘atšķirīgākajam’, līdz ar to seksuālās atlases rezultāti var radīt pārsteidzošus iznākumus.”<sup>11</sup> Citiem vārdiem, no tā, ka kultūru un līdz ar to mēmus skata kā kaut ko dabā “ie-esošu” nevis raksturīgu tikai cilvēkam, izriet, ka izdzīvot var arī skaisti, savādi un citādi saistoši, taču reizē izdzīvošanai nederīgi vai – jā, pat izdzīvošanai kaitīgi – mēmi un tulkojumi.

Čestermena mēmi viscaur darbā tomēr tiks paturēti, jo sniedz vispārīgu, ērti lietojamu domāšanas ietvaru. Savukārt teksta kritiskā analīzē, it sevišķi, kur darīšana ar atveidē tā vai citādi piejaucētiem (*domesticized*) avotkultūras elementiem, priekšroka dota tulkojumu teorētiķa Lorenza Venuti (1953) idejām – viņš ietekmējies no franču filosofa Mišela Fuko (1926-1984) ģenealoģiskās pieejas, kas saknes rod gan

---

<sup>8</sup> Turpat, p.19.

<sup>9</sup> Čestermens gan pārliecinoši nobruģē mēmu (kultūras) mijiedarbi ar materiālo (domājamu “dabu”), izmantojot Karla Popera “Trīs pasaļu teoriju”: pārmetums par bioloģizēšanu no tā gan neatkrīt.

<sup>10</sup> Sauka, A. *Patības ģenealoģija filoģenēzē*. Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. 2019. Nr. 1. pp.42-50. Arī putna spalvu piemērs un vispār uzmanība, kas šajā nodaļā pievērsta arī Fuko iespaidojušajām Darvina idejām nāk no šī raksta.

<sup>11</sup> Turpat.

Darvina, gan Frīdriha Nīčes (1844-1900) darbos.

Kā raksta Sauka, ģenealoģiskā pieejā “svarīgākā ir tagadne, nevis tās izpētes priekšmets — pagātne, kuras uzdevums ir atsegt tagadnes veidošanos. Līdzīgi kā pētot radurakstus, tiem drīzāk jāatbild uz pētnieka jautājumiem par viņu pašu, ģenealoģija pievēršas tagadnei, lietojot pagātņi kā savdabīgu tagadnes karti.”<sup>12</sup> No tā izriet, ka ģenealoģiskas analīzes mērķis ir iespaidot tagadni, tulkošanas gadījumā – tulkotāju veiktās darbības, praksi, taču ne tikai: Venuti politiskais projekts, domājams, mērķē arī uz to, lai aktivizētu izdevējus, kritiķus un lasītājus.

Ietekmīgajā darbā *Tulkotāja neredzamība* Venuti vēršas pret valdošajiem tulkošanas diskursiem; pētot anglofono tulkojumu “radurakstus”, viņš atrod, ka tulkotāji laika gaitā arvien vairāk izvēlas svešvalodu tekstus tulkot, atveidojot tos mērķa valodas standarta dialektā ar uzsvaru uz tekošumu (*fluency*), vieglu lasāmību. Venuti norāda, ka šāda tendence vērojama visā pasaulē, ne tikai anglofonajā vidē.<sup>13</sup>

Tulkojumu recenzijās, ja tulkotājs vispār pieminēts, tiek uzsvērts tekošums, labskanīgums, savukārt kritiski tiek vērtētas stilistiskas anomālijas. “Tulkojumu, vai tā būtu proza, dzeja, daiļliteratūra vai dokumentālā literatūra (*nonfiction*) izdevēji, apskatnieki un lasītāji vērtē pieņemami, ja tas lasās tekoši, kad visa veida lingvistisku un stilistisku īpatnību trūkums vedina domāt, ka [tulkojums] ir caurspīdīgs, radot iespaidu, ka tas atspoguļo ārzemju rakstnieka personību vai mērķi, vai ārzemju teksta esenciālo nozīmi – īsumā, ja tas rada šķietamību, ka tulkojums patiesībā nav tulkojums, bet gan “oriģināls”.<sup>14</sup>

Venuti piedāvā tulkojumu lasīšanas stratēģiju, kurā tulkojumu “caurspīdīgums” un to pavadošā tulkotāja “īzžušana” ir uzskatāma tikai par vienu diskursīvu efektu no daudziem citiem.<sup>15</sup> Tā kā “nozīme ir izpausme apzīmētāju attiecībām un atšķirībām potenciāli nebeidzamā ķēdē”, jebkura teksta jēga ir vienmēr “projām slīdoša”, nevar runāt par vienotu teksta nozīmi. Gan tulkojums, gan tulkojamais sastāv no dažādiem lingvistiskiem un kultūras materiāliem, kurus nav radījis nedz svešvalodas rakstnieks, nedz tulkotājs. Katrā tekstā ir daudz un dažādas nozīmes, kuras jebkurš tulkojums vien īslaicīgi fiksē, balstoties kultūrpieņēmumos un interpretatīvās izvēlēs, kas tiek pieņemtas konkrētos sociālajos apstākļos dažādos vēsturiskos periodos.<sup>16</sup>

---

<sup>12</sup> Turpat, p.45.

<sup>13</sup> Venuti, L. *The Translator's Invisibility: A History of Translation* (2nd ed.). Abingdon: Routledge, 2008. p.273.

<sup>14</sup> Turpat. p.1.

<sup>15</sup> Turpat. p.13.

<sup>16</sup> Turpat.

Svarīgi jēdzieni Venuti piedāvātajā tulkošanas teorijā (kas gan viņa gadījumā nav nošķirama no prakses) ir piejaucēšana (*domestication*) un svešādošana (*foreignizing*). Šos jēdzienus viņš ir izveidojis, iespaidojoties no vācu teologa un filosofa Frīdriha Šleiermahera (1768-1834), kurš 1831. gada lekcijā postulējis, ka katram tulkotājam ir tikai divas iespējas: “Vai nu tulkotājs, cik vien iespējams, liek autoru mierā un tuvina tam [autoram] lasītāju, vai arī, cik vien iespējams, liek mierā lasītāju un tuvina tam autoru.”<sup>17</sup>

Tomēr Venuti norāda, ka teksta “svešādošana” attiecas nevis uz noteiktas esenciālas nozīmes parādīšanu, bet gan uzskatāma par stratēģiju, kuras vērtība ir atkarīga no situācijas kultūrā, uz kuras valodu tiek tulkots.<sup>18</sup> Tā tulkotājs var izvēlēties tulkot arī “pretestīgi” (*resistantly*), proti, ne-tekoši, taču ar mērķi, piemēram, atbildēt uz iesīkstējušām mērķvalodas praksēm. Venuti tulkojumu svešādošanu, proti, nepiejaucēšanu, uzskata par stratēģiju, lai jauktu angļu valodas hegemoniju. Paradoksāli, protams, ka būtībā jebkurš tulkojums nostiprina mērķvalodas pozīciju.

Piejaucēšanas-svešādošanas jēdzienu pāris, kā norāda Venuti, primāri ietver *ētisku* attieksmi pret ārzemju kultūru, “ētiskas sekas tam, kāds teksts izvēlēts tulkošanai, un tam, ar kādu stratēģiju tas tulkots”, savukārt tekošuma-pretestīguma pāris atbilst diskursīvām tulkojuma stratēģiju īpašībām, kas attiecas pret lasītāja kognitīvo procesu.<sup>19</sup>

Tādējādi svešādots teksts ne vienmēr būs nelasāms, pretestīgs, faktiski tulkotājs var radīt jaunus lasāmības apstākļus. Venuti ģenaloģiskā izpēte parāda, kā kulturālpolitiski apstākļi ietekmē tulkošanas prakses, taču šajā darbā gan ierobežotā apjoma, gan autora ierobežoto kontekstuālo zināšanu dēļ šādi aspekti apskatīti netiks, lai gan latviešu valodas tulkošanas ģenaloģija noteikti būtu vērtīgs projekts, ko kādam uzņemties; šāds projekts gan paredzētu rūpīgu kritikas, lasītāju atsauksmju, tulkotāju prakšu un izteikumu vērtīšanu.

Tāpat ne mazāk svarīgs ģenaloģiskos meklējumos, ņemot vērā Nīčes pausto par nebeidzamu skatpunktu iespējamību, būtu jautājums par to, kas tulkotāji īsti ir, proti, kādu vietu ieņem sabiedrībā un kā tas var ietekmēt viņu tulkojumus. Taču maģistra darbā parādīsies tikai daļa no nosauktā, turklāt tikai homērisko epu kontekstā.

---

<sup>17</sup> Šos jēdzienus var atveidot dažādi, Venuti tie cieši saistīti ar idejām par tulkojumu “etnocentrisko vardarbību”, tādējādi *domestic* var būt arī “iekšzemes” un *foreign* visai noteikti ir “ārzemju”.

<sup>18</sup> Turpat. p.19.

<sup>19</sup> Turpat.

Pēc šādām atrunām jāatzīmē, ka Venuti teorijas ir noderīgas arī tam, lai uzdotu jautājumus par atsevišķu tulkošanas prakšu vērti, piedāvātu alternatīvas tulkošanas stratēģijas. Kā tiks parādīts darba praktiskajā daļā, A. Ģiezena homērisku epu atdzejojumu varianti hronoloģiski atbilst piejauces tendencēm citur pasaulē, atsevišķas pozīcijas Ģiezena atdzejojumos spēcīgi liecina, ka Venuti ir taisnība deskriptīvā ziņā, savukārt preskriptīvi ieteikumi, vadoties pēc Venuti teorijas, kā likums, būs atkarīgi no paša tulkotāja kultūrsituācijas un tendencēm, uz kurām viņš atbild.

Līdztekus deskriptīvai komponentei, bez kuras nav iespējams uzsākt nevienu pētījumu, viens no šī darba mērķiem ir meklēt jaunus veidus, kā tulkot homēriskos epus, tai skaitā īstenojot svešādošanas prakses un, ņemot vērā to, kā Homērs tulkots līdz šim, radīt alternatīvu priekšstatu par svarīgas epu komponentes, proti, heksametra, atveides iespējām, paturot prātā, ka iespējams radīt jaunus lasāmības apstākļus un zināmā mērā iet pret līdzšinējo tradīciju.

## 2. HOMĒRISKO EPU ATDZEJAS PROBLĒMJAUTĀJUMI

### 2. 2. 1. Homērs anglosakšu atdzejas tradīcijā

Pirms diviem gadiem ASV klasiskais filologs Ričards Ārmstrongs lēsa, ka angliiski Homēra darbu tulkojumi kopš 2000. gada parādījušies 27 reizes.<sup>20</sup> Runa ir par milzīgu, praktiski neaptveramu tradīciju, kuras ietvaros tapuši gan prozas tulkojumi, gan atdzejojumi.

No šiem darbiem kā atzītākie minami angļu dzejnieka Aleksandra Poupa (1688-1744), ASV dzejnieka un klasiskā filologa Ričarda Latimora (1906-1984), kā arī dzejnieka un angļu literatūras speciālista Roberta Feiglsa tulkojumi (1933-2009).<sup>21</sup>

Arī 21. gadsimtā ir tapuši vairāki nozīmīgi tulkojumi: pazīstamā tulkotāja Stīvena Mičela (1943) 2011. gadā publicētais *Īliadas* variants izceļas gan ar jaunu pieeju metrikai (spēcīgs piecu pēdu ritms), gan krietni saīsinātu saturu. Pie saīsinātas *Īliadas* Mičels nonācis, balstoties M. L. Vesta teorijās par iespējamu "īstā Homēra" teksta rekonstrukciju, tā rezultātā atmetot domājamas interpolācijas, vēlākus jaunievedumus.<sup>22</sup>

Pavisam nesen sarosīties anglosakšu un citiem klasiķiem licis 2017. gadā publicētais *Odisejas* atdzejojums, kuru veikusi pazīstamā britu klasiķe un feministe Emīlija Vilsone (1971) – viņas tulkojums izceļas, gan būdams pirmais *Odisejas* angļu valodas atdzejojums, ko veikusi sieviete, gan citādi, jo Vilsone savā tvitera kontā un citur aktīvi pauž savu viedokli par politiskām norisēm un iepriekšējo tulkotāju darbiem, kā arī aktīvi iesaistās diskusijā par savu tulkojumu.<sup>23</sup>

Tāpat kā var runāt par tulkošanas mēmiem vispār, identificējami arī Homēra tulkošanas mēmi – idejas par to, kādam jābūt Homēra atdzejojumam. Hrestomātiskajā 1861. gada esejā *Homēra tulkošana* angļu dzejnieks un kritiķis Metjū Ārnolds (1822-1888) izvirza četrus kritērijus par to, kādam, viņaprāt, jābūt

---

<sup>20</sup> Armstrong, R. *Homer for Scalawags: Emily Wilson's "Odyssey"*. Los Angeles Review of Books. <https://lareviewofbooks.org/article/homer-for-scalawags-emily-wilsons-odyssey/> (skatīts 09.05.2020)

<sup>21</sup> Mendelsohn, D. *Englishing the Iliad: Grading Four Rival Translations*. <https://www.newyorker.com/books/page-turner/englishing-the-iliad-grading-four-rival-translations> (skatīts 09.05.2020)

<sup>22</sup> Vēl viena D. Mendelsoņa recenzija: Mendelsohn, D. *Battle Lines*. <https://www.newyorker.com/magazine/2011/11/07/battle-lines-daniel-mendelsohn> (skatīts 26.05.2020)

<sup>23</sup> Armstrong, R. *Homer for Scalawags...*

Homēram angļiski.<sup>24</sup>

Ārnolds raksta: “[...] Homēra tulkotājam visvairāk jāiemieso četras viņa [tulkojamā] autora īpašības: ka viņš ir augstākā mērā raitis (*rapid*); ka viņš ir augstākā mērā vienkāršs (*plain*) un tiešs (*direct*) gan domas ritējumā, gan tās izpausmē, proti, sintaksē un vārdos; ka viņš ir augstākā mērā vienkāršs un tiešs domas būtībā, proti, priekšmetā un idejās (*matter and ideas*); un visbiedzot, ka viņš ir augstākā mērā cēls (*noble*).”<sup>25</sup>

Var pamanīt, ka šie četri mēmi – (1) raitums; (2) vienkāršība; (3) domas tiešums; (4) cēlums – atbilst domājamām Homēra vārsmu īpašībām, kas tulkotājam būtu jāīsteno arī savā tulkojumā. Šos mēmus varētu saukt par ekvivalences mēma paveidiem, kur, piemēram, raitums un domas tiešums bieži vien attieksies uz formālo, savukārt vienkāršība un cēlums – uz saturisko ekvivalenci. Tiek implicēts, ka tulkotājam noteikti jātiecas atveidot autora īpašības, proti, Ārnolds izvirza pieņēmumus par to, kāds tad īsti ir Homērs sengrieķu valodā, savukārt šie pieņēmumi uzskatāmi par preskriptīviem norādījumiem tulkotājam.

Par Ārnolda atstāto ietekmi uz citiem Homēra atdzejojājiem angļu valodā liecina, piemēram, Emīlijas Vilsones polemika ar šo tekstu. “Homēriskais stils bieži vien ir liekvārdīgs un ļoti bieži atkārtojumiem bagāts, tāpat nedz ļoti vienkāršs, ne tiešs. Homērs bieži vien nav ‘cēls’: [viņa valoda nav] sarunvaloda un izvairās no piedauzības, taču tā nav uzpūsta vai pārmēru retoriska. Doma, ka Homēriskie epi jāatveido paceltā, izrotātā un retoriski paceltā angļu valodā nāk vēl no Aleksandra Poupa laikiem. Man šķiet, ir pēdējais laiks atmest šo pieņēmumu.”<sup>26</sup>

Jāpiemin, ka Vilsone vēršas arī pret “paceltas”, proti, sarežģītas sintakses lietojumu kā oriģinālam neatbilstošu. “*Odisejā* liek lietā koordinētu nevis subordinētu sintaksi (‘un tad [notika] tas un vēl tas, un vēl tas’ nevis ‘lai gan tas, tāpēc, kad tas, kurš bija tas, tādējādi’).”

---

<sup>24</sup> Interesanti, ka arī latviešu tradīcijā izvirzīta četru punktu programma par to, kādam jābūt Homēra atdzejojājam. “Fr. Kārkluvāls (P. Kaudznieks) — viens no ievērojamākiem tērbatiešu letoņiem — Sētas, Dabas, Pasaules septītā burtnīcā (1892. g.) saka, ka tam, kas grib Homēra epus tulkot latviski, jābūt 1) dzejniekam, 2) krietnam grieķu valodas pazinējam, 3) tādām, kas labi iedzīvojušies Homēra garā un 4) krietnam latviešu valodas pratējam.” (Citāts ņemts no Rudzītis, J. *Stāsts par cilvēces jaunību – Homēra Īliada*. Daugava, Nr. 12.)

<sup>25</sup> Arnold, M. *On Translating Homer*. London: Longman, Green, Longman and Roberts. 1861., pp.9–10.

<sup>26</sup> Wilson, E. *Translators Note*. In: *The Odyssey*. New York: W. W. Norton & Company. 2017.

Kaut nepārzinu anglosakšu episkās dzejas un atdzejas tradīciju,<sup>27</sup> tomēr šķiet, ka Latimora un Feiglsa atdzejojumi jamba pentametā, kas ritmiski pats par sevi nav tālu no runātās valodas, krasi atšķiras no Poupa rūpīgajām un atskaņotajām, kā arī nereti grūti uztveramajām vārsēm un Mičela improvizētā piecu uzsvāru ritma. Jā, ir vērojama milzīga formāla variācija. Tāpat dažādu atdzejotāju darbi atspoguļo pavisam atšķirīgus pieņēmumus par sengrieķu teksta raksturu. Tomēr Ārnolda paliekošā ietekme liek domāt, ka viņš par Homēru pateicis ko nozīmīgu arī latviešu atdzejotājam.<sup>28</sup>

Ārnoldam līdzīgas domas par homēriskā teksta plūdumu (raitumu) un arī sintaksi (visuzskatāmāk – saistībā ar “lāpāmajiem vārdiem”), kaut citiem vārdiem, pauduši arī latviešu filologi. Viņu pausto iztīrāšu nākamajās nodaļās, it sevišķi nodaļā par heksametra atveidi. Tāpat saturiski priekšstati, piemēram, viedoklis, ka Homērs bijis augstākā mērā cēls vai dižciltīgs dzejnieks, domājams, ietekmējuši arī A. Ģiezena darbus – Ģiezena gadījumā var runāt arī uzskatu attīstību, ko parāda atšķirības atdzejojumu versijās; tas parādīts darba praktiskajā daļā.

## 2. 1. 2. Ieskats Homēra latvisko atdzejojumu vēsturē

Jādomā, ka pateicoties sengrieķu epu goda vietai pasaules literatūrā, Homērs ir vairākkārt atdzejots latviski un var runāt par bagātīgu atdzejas tradīciju. Pirmo tulkojumu parādīšanās ap 19. un 20. gs. miju atspoguļo tā laika interesi par nacionālajiem epiem, kas Eiropā bija aktuāli romantiskā nacionālisma kontekstā,<sup>29</sup> savukārt vēlākie, labi pazīstamie A. Ģiezena atdzejojumi jau rāda sava veida kulmināciju tulkošanas praksēs, un lielais pieprasījums pēc tiem liecina par publikas ieinteresētību antīkajā kultūrā.

*Odiseja* līdz šim lasāma četrās versijās, pilnībā to atdzejojuši skolotājs, dzejnieks un publicists Ernests Dinsbergs (1816-1902) un A. Ģiezens. Dinsberga darbi publicēti no 1890. gada, pēdējās 12 grāmatas parādās 1903. gadā.<sup>30</sup> Paralēli tapa arī latviešu valodniecības pamatlicēja Kārļa Mīlenbaha atdzejojums no sengrieķu valodas (pēdējā, piektā burtnīca ar *Odisejas* septīto un astoto grāmatu publicēta 1895. gadā).

---

<sup>27</sup> Vispārīgā ieskatā bagātīgajā anglosakšu tradīcijā, kurā atrodami arī prozas tulkojumi un komiskas, “mūsdieniskotas” versijas, sk., piemēram, Steiner, R. *Homer in English Translation*. In: Fowler, R. (ed.) *The Cambridge Companion to Homer*. Cambridge: CUP, 2004.

<sup>28</sup> Tāpat uzskatu, ka vērts aplūkot anglosakšu tradīciju, jo valodu atšķirīgās silabotonikas dēļ tā atrodas noteiktā ekvivalences galā, proti, ņemot vērā, ka atdzejojot Homēru heksametrā angļiski gandrīz nav iespējams – vai vismaz nav vēlams –, angļu atdzejojumi sniedz intrigējošu versiju par to, kā svešas valodas tradīcijā strādājoši tulkotāji tikuši galā ar milzīgo valodu atšķirību. Uz Latimora un Vilsones tulkojumiem atsaucos arī viscaur darbā.

<sup>29</sup> Kalnačs, B. “Lāčplēsis”. Nacionālā enciklopēdija. <https://enciklopedija.lv/skirklis/37565-“Lāčplēsis”> (skatīts 06.05.2020)

<sup>30</sup> Zvaigzne, V. *Homēra “Odisejas” pirmie latviešu izdevumi*. Referāts nolasīts gadskārtējā LU 76. konferencē.

Visbeidzot ir arī divi A. Ģiezena atdzejojuma varianti no sengrieķu valodas – pirmais pilnībā publicēts 1943. gadā, bet otra, labota pirmā teksta versija publicēta 1967. gadā ar Ābrama Feldhūna (1915-2009) priekšvārdu.<sup>31</sup> Arī Ģiezena *Īliada* pieejama divās versijās – 1936. gada un pārlabotajā 1961. gada versijā, arī ar Feldhūna priekšvārdu. Gan pie *Odisejas*, gan pie *Īliadas* atkārtotā tulkojuma strādājis Ģiezens pats, ja tic skopajām presē atrodamajām ziņām.<sup>32</sup> Taču atklāts paliek jautājums par Ā. Feldhūna pienesumu. Tāpat *Īliadu* atdzejojis arī dzejnieks Jēkabs Māsēns (1844–1927), kuram var pateikties par pirmo Dantes *Dievišķās komēdijas* tulkojumu. Tomēr viņa *Īliada* palikusi manuskriptā.<sup>33</sup>

Pret Dinsberga pūliņiem gan laikabiedru, gan vēlākā kritika attiecas nežēlīgi,<sup>34</sup> taču, kā norāda Vents Zvaigzne, no vācu parindeņa tapušajam tulkojumam ir arī labas īpašības un, iespējams, tas ietekmējis gan Mīlenbaha, gan Ģiezena darbu.<sup>35</sup> Tomēr vairāki apsvērumi – gan tas, ka šis tulkojums tapis no vācu valodas, gan maģistra darba ierobežotais apjoms – nosaka to, ka Dinsberga pienesums apskatīts tuvāk šeit netiks, lai gan jāpieņem, ka būtu vērtīgi pētīt šī atdzejojuma ietekmi uz vēlāko tulkotāju darbu.

Par Mīlenbaha tulkojumu atrodamā kritika neattiecas tikai uz pašu tekstu. Tā iekļaujas arī tobrīd nerimstošajā sarunā par to, kādai lemts būt latviešu literārajai valodai. *Dienas lapā* atdzejojumam veltīta apjomīga rakstu sērija (1890. gada 10. – 16. oktobris).<sup>36</sup> Šajos rakstos, kurus rakstījis valodnieks Jānis Sirmais (1863–1895) ar pseidonīmu “S-s.”, daudzpusīgi iezīmētas problēmas, kas paliks aktuālas arī turpmākajā Homēra latviskā atdzējā.

Sirmais izvērš visai asu diskusiju par grieķu īpašvārdu atveidi un atsevišķu vārdu nozīmi, kas latviešu valodā tolaik vēl nebija nostabilizējusies. Viņš polemizē ar Mīlenbaha izvēli latviskot grieķu īpašvārdus pēc vācu parauga (piem., *Ceiss* nevis *Zevs*) un atbalsta mūsdienās nostiprinājušos svešvārdu atveides normu, rezumējot, ka latviešu valodā “pienākas rakstīt svešvārdus tā, kā viņi izrunājami”.<sup>37</sup>

---

<sup>31</sup> Par Ā. Feldhūna redakcijas procesu un ietekmi uz gala tekstu sīkākas ziņas, diemžēl, iegūt nav izdevies. Taču domājams, ka Feldhūns pret Ģiezena tekstu attiecas ar pietāti (sk. 3. nodaļu).

<sup>32</sup> Kāds K. Egle raksta: “Bieži ar mani satiekoties, [Ģiezens] ar lielu sirsnību runāja par saviem darbiem, kas nodoti Latvilas Valsts Izdevniecībai un tuvākajā laikā sagaidāmi, īpaši Homēra «Odisejas» Jaunais izdevums, kas par jaunu tika pārbaudīts un vēl rūpīgāk izstrādāts.” Egle, K. *Augustu Ģiezēnu pieminot*. Literatūra un māksla, 1964, 1. februāris.

<sup>33</sup> *Jēkabs Māsēns*. Latvijas un latviešu literatūras vortāls. <http://literatura.lv/lv/person/Jekabs-Masens/872718> (skatīts 07.05.2020)

<sup>34</sup> Henrihs Lubāns sausi rezumē: “Dīnsberga pūliņi jāvērtē pozitīvi, bet viņa labā griba nesaskanēja ar viņa faktiskajiem dotumiem un zināšanām.” *Homēra Odiseja*. Izglītības mēnešraksts, 1943, 1. septembris.

<sup>35</sup> Zvaigzne, V. *Homēra “Odisejas” pirmie latviešu izdevumi...*

<sup>36</sup> Sirmais, J. (S-s.). *Homēra Odiseja latviešu tulkojumā*. Dienas lapa, 1890, oktobris.

<sup>37</sup> Turpat.

Rakstu sērijā apskatītas arī citas grūtības, ko šāda darba atdzeja sagādā latviešu literātam. Līdztekus metrikas sagādātajām problēmām, kas plašāk tiks aplūkotas nākamajā nodaļā, Sirmais kritizē to, ko varētu raksturot kā ekvivalences trūkumu tulkojumā, hrestomātiski izsakot šāda veida iebildumu: “Lai gan Mīlenbahs raudzījies bieži vien turēties pie oriģināla, tomēr bieži vien nav vis turējies.”<sup>38</sup>

Çiezena *Īliadas* fragmenti pirmoreiz publicēti 1920. gadā A. Gulbja izdevniecībā. Saistībā ar ārkārtas situāciju nevaru piekļūt saturam, un periodikā atrodamās ziņas ir skopas, taču šķiet, ka izdevumā bijusi senākā varoņepa pirmā grāmata. 1929. gadā tajā pašā izdevniecībā tiek publicēta arī 1., 6., un daļa no 24. grāmatas.<sup>39</sup>

Visbeidzot – pēc vairāk nekā 16 gadu darba – 1936. gadā Izglītības ministrijas izdevniecībā tiek publicēts pilnais A. Çiezena *Īliadas* atdzejojums. Kritikā tas vērtēts galvenokārt pozitīvi. Piemēram, literatūrzinātnieks un kritiķis Jānis Rudzītis (1909–1970) ar atsevišķiem iejūtīgiem iebildumiem uzteic Çiezena darbu. Viņš tomēr norāda, ka Çiezena izvēle neizmantot spondejus padara tulkojumu ritmiski vienmuļāku nekā Mīlenbaha vārsmas.<sup>40</sup>

Iebildumus pret tulkojuma metriku (šāds iebildums saistāms ar formālās ekvivalences supermēmu) pauž arī filologs E. Dīls (1890-1952), kurš, kā gandrīz visi recenzenti pirms un pēc viņa, jūtas spiests norādīt arī uz atsevišķām tulkojuma neprecizitātēm. Kopumā tā ir viena no retajām recenzijām, kuru pamatoti varētu saukt par negatīvu.<sup>41</sup>

Cik var spriest pēc hronoloģijas, darbs pie *Odisejas* Çiezenam sokas raitāk. Jau 1938. gadā A. Gulbja apgādā tiek publicēta grāmata ar 1., 6., 11. un 12. dziesmu. Pēc 5 gadiem – kara laikā – *Odiseja* tiek publicēta pilnībā (apgāds *Latvju grāmata*). Recenzijā par *Odisejas* 1943. gada izdevumu klasiskais filologs un antīkās metrikas speciālists Pēteris Çiķauka (1886 - 1967) rezumē līdz šim paveikto Homēra atdzejā: “Salīdzinot Dinsberga mēģinājumus [...], Mīlenbacha tulkotos 8 dziedājumus un Çiezena pilnīgo *Odisejas* tulkojumu, jākonstatē, ka tulkošanas māksla ir kāpusi arvien augstāk un ka tulkošanas tehnika pa daļai ir jau nostabilizējusies.”<sup>42</sup>

Çiķauka uzsver kontinuitāti, kas Çiezena darbā izpaužas no Mīlenbaha palienētajos un uzlabotajos

---

<sup>38</sup> Turpat.

<sup>39</sup> Dambergs, V. *Homēra Īliada*. Latvju grāmata, 1930, 1. marts.

<sup>40</sup> Rudzītis, J. *Stāsts par cilvēces jaunību – Homēra Īliada*. Daugava, 1936, 1. decembris.

<sup>41</sup> Dīls, E. *Homēra Īliada*. Izglītības mēnešraksts, 1937, 1. marts.

<sup>42</sup> Çiķauka, P. *Homēra Odiseja*. Tēvija, 1943, 19. jūnijs.

epitetos. Tāpat kā Jānis Sirmais kritikā par Mīlenbaha darbu, arī Ķīķauka iebilst pret “lāpāmo vārdu”, piemēram, partikulu un piederības vietniekvārdu pārlieku biežu lietošanu nolūkā saglabāt pantmēru. Domājamā arī, kur vienā galā ir brīvs un otrā – burtisks tulkojums (sk. 1. nodaļu), Ķīķauka novieto Ģiezena atdzejojumu pa vidu.<sup>43</sup>

Kārlis Straubergs pārskatā par *Odiseju* savukārt norāda, ka līdztekus metrikas vienmulībai tulkojumu apgrūtina subjekta vai objekta izlaišana, stila kļūdas (atkārtoti vārdi), tulkotāja papildinājumi tekstā, kā arī jau Ķīķaukas pieminētie “lāpāmie vārdi”, kas nereti neatbilstot oriģinālam. Gan Ķīķauka, gan Straubergs uzteic Sigismunda Vidberga (1890—1970) vāžu gleznojumus, kas papildina 1943. gada izdevumu.<sup>44</sup>

Par padomju gados pārizdotajiem Ģiezena *Odisejas* un *Īliadas* tulkojumiem periodikā varēju atrast tikai profesora Jāņa Lojas (1896–1969) odiozu kritiku, kas pievēršas nevis tekstam, bet, viņaprāt, ideoloģiski klibajām gleznotāja Kurta Fridrihsona (1911–1991) ilustrācijām.<sup>45</sup> No presē publicētajām ziņām gan var noprast, ka pārizevumu bagātīgā tirāža – *Īliada* 10 000 un *Odiseja* 16 000 eksemplāros – ātri vien izpārdota. Tolaik latviešu publika, šķiet, bijusi patiešām ieinteresēta antīkajā literatūrā.<sup>46</sup>

### 2. 1. 3. Kvantitatīvā heksametra atveides problēmjaudājumi

No kritikas jaušams, ka lielu, ja ne pašu lielāko problēmu atdzejotājiem uz latviešu valodu sagādā daktilu heksametra atveide.<sup>47</sup> Līdz šim Homērs latviski vienmēr atdzejots heksametra pantmērā, taču pastāv atšķirīgas izpratnes par to, ko tieši šis pantmērs nozīmē latviešu valodā, kur versifikācija galvenokārt balstīta uz uzsvāru, pretstatā garu un īsu zilbju mijai sengrieķu valodā.<sup>48</sup>

Metrikas principus, pēc kuriem vadījies savā atdzejās darbā, A. Ģiezens izklāstījis priekšvārdā 1936. gada

---

<sup>43</sup> Turpat.

<sup>44</sup> Straubergs, K. *Homēra Odiseja*. Latvju mēnešraksts, 1943. 1. janvāris.

<sup>45</sup> Loja, J. *Par "Īliādu" un "Odiseju" latviešu valodā*. Karogs, 1968, 1. jūlijs.

<sup>46</sup> Aleksejs Apīnis raksta *Karogā*, 1973, 1. decembris: “Mūsdienās “Īliāda” iznākusi 10 000 eksemplāru (1961), “Odiseja” — 16 000 eksemplāru (1967), abas grāmatas izpārdotas ja ne dažās stundās, tad dažās dienās.”

<sup>47</sup> Zvaigzne, V. *Homēra “Odisejas” pirmie latviešu izdevumi...* iezīmējis arī heksametra latviskas atveides vēsturi: “Pirmais vai vismaz viens no pirmajiem mēģinājumiem pielāgot antīko pantmēru latviešu mēlei atrodams jau Georga Manceļa sprediķu grāmatā (mācītāja Merklīna apsveikuma dzejējums Hexameton letticum, 1639. g.)” Zvaigzne kā nozīmīgu precedentu antīkās dzejas heksametriskai atveidei piemin arī Matīsa Siliņa 1885. gadā iznākušo Vergilija *Eneīdas* pirmā dziedājuma tulkojumu.

<sup>48</sup> Koncentrēti problēmas saknei pievēršas P. Ķīķauka: “Grieķu daktils, kas dibināts uz kvantitātes (īsu un garu zilbju) principa, ir četru moru pēda, bet latviešu daktils, kur nozīme ir akcentam un nevis kvantitātei, pielīdzināms triju moru pēdai. [...] Grieķu heksametrā spondejs ir ekvivalents daktilam, jo abas pēdas ir četru moru garas un tāpēc var stāvēt viena otras vietā. Bet ko nozīmē "spondejs" latviešu versifikācijā, kur nav kvantitātes principa?" (loc. cit.)

*Īliadas* izdevumam. Īsi izsakoties, viņam daktiļs latviešu valodā nozīmē trīs zilbju pēdu ar uzsvērtu pirmo zilbi. “Grieķu valodā ievēro vienīgi īsos un gaŗos balsienus, aizmirstot vārda uzsvāru. Veidojot latviešu heksamētru, sevišķi jāievēro vārda uzsvārs. Īsie un gaŗie balsieni te nav tik svarīgi.”<sup>49</sup> Tādējādi heksamētrs tā pamatformā Ģiezenam sanāķ piecās daktiļas un viena trohaja pēda.<sup>50</sup>

Ģiezens atzīst, ka pantmēra prasības nosaka to, kāda gaŗuma vārdus tulkotājs var izvēlēties. “Latviešu heksamētram vislabāk noder vien-, div-, trij- un piecbalsienu vārdi.” (Pieczilbju vārdiem, lasot pantmērā, ir divi uzsvāri – uz pirmās un ceturtās zilbes.) Ja tomēr jāizmanto kāds četrcilbju vārds, Ģiezens piedāvā likt uzsvāru uz pirmās un pēdējās zilbes, piem., “Deukalids Īdomenējs ar šķēpu to nogāza zemē.” Atsevišķos gaŗdījumos, kur Mīlenbahs būtu saīsinājis vārda galotni, Ģiezens uzsvārus arī mākslīgi mainījis, piemēram, “Izglābt Menoītijs dēlu, Achīlleja labāko draugu”.<sup>51</sup> Šādi paši principi ievēroti arī pilnveidotajos tulkajos.

Atsevišķi jāmin tas, ka Ģiezens līdztekus sievišķajai cezūrai izmanto arī vīrišķo (tā liekama trešajā pēdā), kuru iesaka veidot ar spondejiem, piemēram, “Teica, bet Tīdeja *dēls* vēl šaubījās sirdī arvienu.” (uzsvārs mans – L.V.) Tomēr Ģiezens neiebilst arī pret trohaja lietojumu trešajā pēdā, kā, piemēram, “Nopērts un apkaunots *tas* uz Olimpu atpakaļ dosies.” (uzsvārs mans – L.V.)<sup>52</sup>

Lai gan Homēram īsākā rinda var būt vien 12-13 zilbes gaŗa, A. Ģiezenam izvēlētais atdzejas metodes dēļ ar retiēm izņēmumiem, kur ieklīdis kāds trohajs (vai, teiksim, “domājams spondejs”), būs 16-17 zilbes gaŗa. No šāda principa izriet, ka teksts būs krietni mazāk dinamisks nekā oriģināls, un 2. 1. 1. minētais Homēra atdzejas mēms, proti, raitums (*rapidity*) bieži vien tulkotājam paliks nesasniedzams.

Jāmin, ka K. Mīlenbaha rinda tieši dinamiskā gaŗuma dēļ kritikā saukta par robustāku nekā Ģiezena. Mīlenbahs no spondejiem nekautrējas, taču tiek norādīts arī, ka ne vienmēr tie lietoti pareizi. J. Rudzītis recenzijā par Ģiezena 1936. gaŗa *Īliadu* salīdzina Mīlenbaha spondejus ar Ģiezena rindiņām. Tā, piemēram, Mīlenbahs atļaujas lietot divzilbju vārdus ar gaŗu pēdējo zilbi.<sup>53</sup>

*Pašā jūrlīča galā tad aizdzina kuģi; bet kopā*

<sup>49</sup> Ģiezens, A. (trans.) Homērs. *Īliada*. Rīga: Izglītības ministrijas izdevniecība, 1936. pp.21-23.

<sup>50</sup> Jāmin arī atsevišķas kļūdainas rindiņas, kā, piemēram, Il. 6. 16. “Nāvi tomēr neviens no viņa nespēja vairīt.”, kur trohaji *nāvi* un *viņa* neiekļaujas nevienā līdz šim pielietotā heksamētra latviskas atveides sistēmā.

<sup>51</sup> Ģiezens, A. *Īliada*. pp.21-23.

<sup>52</sup> Ģiezens, A. *Īliada*. pp.21-23.

<sup>53</sup> Rudzītis, J. *Stāsts par cilvēces jaunību...*

Lasījās *krietnie* biedri, jo dieviete mudīja katru.

Rudzītis pretstata tos, viņaprāt, Ģiezena ritmiski vienmuļākajiem pantiem:

Teica tā varena Zevs, tam klausīja Argosa kāvējs.  
Knaši pie dievišķām kājām viņš piesēja zandales krāšņas.

Var strīdēties par to, cik pamatoti, piemēram, "paša" ir uzskatāms par spondeju – būtībā tā ir visa strīda sāls – tomēr, kā parādīts tālāk, latviešu valodas tradīcijā šādi pieejai pastāv zināms precedents. Runājot par Ģiezena tulkojumu, Rudzītis vaicā: "Ja jau antikā dzejā, kur kvantitatīvais pantmērs pats par sevi rada ausij prieku, pārmaiņas dēļ daktilus aizvieto ar spondajiem, kāpēc to nedarīt tulkojumā?"<sup>54</sup>

Savukārt J. Sirmais recenzijā par K. Mīlenbaha atdzejojumu piedāvā vispusīgu ieskatu tajā, kā domāt par heksametra atveidi, kā arī izklāsta dažus elegantus risinājumus tam, kā saglabāt Homēra rindas plastiku arī latviski. Pretstatā Ģiezena izvēlētajai metodei Sirmais piedāvā labskaņas dēļ četrzilbju vārdiem uzsvaru likt uz priekšpēdējās zilbes, kā to dažviet darījis Mīlenbahs, piemēram, "mētādamies; varbūt ar, ka jūrā".<sup>55</sup>

Sirmais argumentē, ka ņemams vērā arī zilbes garums, un atsevišķos gadījumos iespējams lietot arī četru zilbju vārdus ar uzsvaru uz pirmo zilbi, pat ja tas traucē heksametra plūdumu. "Nodibinājot heksametru, mums jāiet uz to, lai tik pēc iespējas, cik to atļauj pašu valodas likumi, noturētu līdzīgu pantiņu ritināšanos, kādu manām pie grieķiem [...] jāatzīst, ka 4 zilbju vārds, reizēm izlietots ar latviešu balssvaru, nebūt vairāk nesagrozīs vispārējo ritināšanos, kā piemēram 3 zilbju vārds, kam pēdējās zilbes garas."<sup>56</sup>

Sirmais min arī piemērus. Viņš iesaka prozaiskāku rindiņu "Kā tad varētu es gan dievišķo Odiseju aizmirst!" Mīlenbaha "dievišķo Odisej' aizmirst" vietā. Cita starpā Sirmais iebilst arī pret vēlāk Ģiezena piekopto praksi likt uzsvarus uz vārdiem, kam dabiski uzsvara nav, kā rindiņā "*bet* sērst gāja šis dievs pie tālajiem Aitiopiešiem" (uzsvars mans – L. V.). Kad nepieciešams šādi rīkoties, Sirmais iesaka pēc šādiem vārdiem sākt jaunu heksametra rindu, radot lieku priekšzilbi jeb anastrofu.<sup>57</sup>

Dažas no Sirmā kritizētajām praksēm Ģiezena darbā ir izskaustas: atmesta jau minētā galotņu apgriešana,

---

<sup>54</sup> Turpat.

<sup>55</sup> Sirmais, J. *Homēra Odiseja latviešu tulkojumā*..

<sup>56</sup> Turpat.

<sup>57</sup> Turpat.



Paliek daži neatbildēti jautājumi, piemēram, – par kādu pēdu uzskatāms daktils ar garu pēdējo zilbi, piemēram, jau minētajā Mīlenbaha tekstā: “*Lasījās* krietnie biedri” (uzsvars mans – L. V.)? Taču svarīgākā lieta, uz kuru katram atdzejotājam jārod atbilde pašam, ir jautājums, vai divzilbju pēdas, kaut lietotas pēc tradīcijā zināmiem principiem, tomēr pārlietu netraucē daktilu cildeno “šūpošanos”.

Par spīti šiem un citiem iespējamiem iebildumiem, ir vērts likt lietā gan L. Bērziņa pētījumus, gan 130 gadus vecās J. Sirmā atziņas par heksametra atveidi latviešu valodā. Tās var palīdzēt gan izvairīties no greiziem uzsvāriem, gan tuvināt teksta metriku oriģinālam un cita starpā atslogot tekstu no liekvārdības, proti, ekskluzīvi pantmēra saglabāšanas nolūkā lietotiem vārdiem, kuru lietojums asi kritizēts, piemēram, minētajā Dīla recenzijā.<sup>62</sup> To arī kopumā uzskatu par lielāko šādas pieejas plusu.<sup>63</sup> Nākamajā nodaļā uzdevums ir praktiski parādīt, kā ar šo atziņu palīdzību var radīt dinamiskāku, vieglāk lasāmu un uztveramu tekstu.

---

<sup>62</sup> “Lai izdotos viscaur trijjzilbju pēdas, tulkotājs jo bieži paplašinājis teikumus, nereti arī atstājis kādu raksturīgu vārdu netulkotu, un arī ļoti bieži tulkojis brīvi, kur varētu turēties tuvāk oriģinālam.” Interesanti, ka Dīls piedāvā vienkārši neņemt vērā zilbju garumu un turēties pie sešu uzsvērtu pēdu heksametra. Dīls, E. *Homēra Īliada...*

<sup>63</sup> Gribu piebilst, ka Ģiezena izvēle saglabāt līdzīgu zilbju skaitu katrā rindā kalpo vēl vienam implicītam tulkošanas mēmam: proti, radīt formas ziņā viendabīgu tekstu. Taču pat paviršs acu uzmetiens parāda, ka latviešu valodas daudzo divskaņu un līdzskaņu dēļ rindas vizuālais ritms drukātā formā vienmēr būs mainīgs.

### 3. A. ĢIEZENA *ODISEJAS* TULKOJUMA, *ĪLIADAS* 1., 6.DZIEDĀJUMA IZTIRZĀJUMS

#### 3. 1. Heksametrš

Pirms pievērsties saturiskam tulkojuma iztīrājūmam, parādīšu, kā iepriekšējā nodaļā ieskicētie heksametra latviskas atveides principi izmantojami praksē. Šim mērķim maģistra darba autors ir veicis nelielu atdzejojumu, balstoties A. Ģiezena rūpīgi darinātajā tekstā. Mēģināšu tomēr parādīt, kā var nonākt pie citāda rezultāta. Sākumā grieķu un Ģiezena teksts sastatījūmā. (Od. 1. 1-10)

<p>ἄνδρα μοι ἔννεπε, μοῦσα, πολύτροπον, ὃς μάλα πολλὰ πλάγχθη, ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πτολίεθρον ἔπερσεν: πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω, πολλὰ δ' ὃ γ' ἐν πόντῳ πάθεν ἄλγεα ὄν κατὰ θυμόν, ἀρνύμενος ἥν τε ψυχὴν καὶ νόστον ἐταίρων. 5 ἀλλ' οὐδ' ὧς ἐτάρους ἐρρύσατο, ἰέμενός περ: αὐτῶν γὰρ σφετέρησιν ἀτασθαλίησιν ὄλοντο, νήπιοι, οἳ κατὰ βοῦς Ὑπερίονος Ἥελίοιο ἦσθιον: αὐτὰρ ὁ τοῖσιν ἀφείλετο νόστιμον ἦμαρ. τῶν ἀμόθεν γε, θεά, θύγατερ Διός, εἰπέ καὶ ἡμῖν. 10</p>	<p>Dziedi man, mūza, par rūdīto vīru, kas ilgi jo ilgi Maldījies apkārt pēc tam, kad Troju bij sagrāvis svēto, Redzējis pilsētas daudzas un pazinis cilvēku prātu, Pārcietis sirdī uz jūras daudz sāpju un šausmīgu brīžu, Cerēdams dzīvību glābt un biedrus uz dzimteni pārvest; Tomēr tos nespēja izraut no nāves, kaut tīkoja ļoti. Paši aiz negoda prāta tie sevi tik ieogrūda postā: Hēlija Hiperionīda vērsus tie aprija, nelgas! Tāpēc jau arī šis liedza tiem atgriezties dzimtajā zemē. Stāsti mums arī par to, ai dieve, Zevtēva meita!</p>
---	---

Šeit savukārt maģistra darba autora veikums:

<p>ἄνδρα μοι ἔννεπε, μοῦσα, πολύτροπον, ὃς μάλα πολλὰ πλάγχθη, ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πτολίεθρον ἔπερσεν: πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω, πολλὰ δ' ὃ γ' ἐν πόντῳ πάθεν ἄλγεα ὄν κατὰ θυμόν, ἀρνύμενος ἥν τε ψυχὴν καὶ νόστον ἐταίρων. 5 ἀλλ' οὐδ' ὧς ἐτάρους ἐρρύσατο, ἰέμενός περ:</p>	<p>Stāsti man, mūza, par manīgo vīru, kas ilgi un tālu Klīda, pēc tam, kad bij sagrāvis svēto cietoksni Trojā. Daudz pilsētu redzēja viņš un apguva cilvēku prātu, Daudz jūrā pārcieta sāpju, kas nomocīja tam sirdi, Cerēdams dzīvību glābt un biedrus vest atpakaļ mājās. Kaut centās, tos neizpestīja. Tie pamuļķi, bezprāta<sup>64</sup> sisti,</p>
---	---

<sup>64</sup> Iespējams, *bezprāta* vietā šeit var lietot arī precīzāku četrzīlbu *neapdoma*: šādi salikteni tomēr runā bieži saplūst (“*nēpdoma*”).

<p>αὐτῶν γὰρ σφετέρησιν ἀτασθαλίησιν ὄλοντο,  νήπιοι, οἳ κατὰ βοῦς Ὑπερίονος Ἥελίοιο  ἦσθιον: αὐτὰρ ὁ τοῖσιν ἀφείλετο νόστιμον ἦμαρ.  τῶν ἀμόθεν γε, θεά, θύγατερ Διός, εἰπέ καὶ ἡμῖν.  10</p>	<p>Apēda Hēlija Hiperionīda vēršus, un paši  Sev atnesa postu, bet dievs tiem atņēma dienu, kad pārnākt.  Sāc, kur tu vēlies, dieviete, Zevtēva meita, un visu  Mūs-laikiem stāsti no jauna, ko stāstīji iepriekšējiem.</p>
--	---

Pašlaik nepievēršot uzmanību saturiskām izmaiņām, no kurām dažas mēģināšu pamatot darba gaitā, jānorāda uz metriskām atšķirībām starp abām teksta latviešu versijām. 2. vārsnā esmu izmantojis spondeju *svēto*, kas līdz tam ir pirmā novirze no klasiska heksametra. Šķiet, ka veidojot salikto pagātni, nav citas izvēles, kā vien saīsināt *bija* par *bij* (Ģiezens izmanto arī inversiju: *Troju bij sagrāvis svēto*). Domājamais ieguvums šajā vārsnā: ietaupot zilbes ar *klīda* un *ilgi un tālu*, var atļauties precizēt, ka Odisejs izpostīja Trojas svēto cietoksni (*ἱερὸν πτολίεθρον*), nevis pašu Troju.

3. un 4. vārsnā, iespējams, pārāgri izmantota iespēja likt rindiņas priekšā neuzsvērtu vārdu, saglabājot oriģinālam tuvāku paralēlismu (ko līdzīgu gan saglabā arī Ģiezens). Spondejs *jūrā*, šķiet, pantmēru pārlieku nejauc, turklāt *ἐν πόντῳ* grieķiski vērtējams kā organiskāks nekā Ģiezena *uz jūras* (jāpiebilst, ka šis visai poētiskais kalks viennozīmīgi uzskatāms par tulkotāja izvēli nevis kļūdu). Tāpat izmantoju četru garu zilbju vārdu *nomocija*, ko arī uzskatu par iederīgu pantmēra ziņā. Vispār 4. vārsnā potenciāli iespējama koncentrētāka izteiksme, jo grieķu teksts nav saturiski ietilpīgs, taču blakus vārsnās neredzu vietas, kur šos ieguvumus izlietot.

Savukārt 5. un 6. vārsnā atslogota sintakse, sākot ar neuzsvērtu *kaut*, pēc kura turpinās heksametrs, kā arī iztiekot bez *tomēr*, kas, domājams, pie Ģiezena izmantots pantmēra nolūkos. Var iebilst pret darītāja izlaišanu, taču šķiet, ka šeit konteksts ir pietiekams. Tāpat kā Ģiezena tekstā, nav saglabāta skaistā asonanse *νήπιοι – ἦσθιον*, kuru stiprāku dara vārdu atrašanās rindas sākumā, taču talantīgāks atdzejotājs noteikti varētu izdarīt arī to. Metriskais palēninājums (5. vārsnā ir vien 14 zilbju), kas saistās ar tajā saturiskiem sarežģījumiem (t.i., pantmēra palēninājums uzsver Odiseja pūles izglābties un izglābt biedrus), sagādā ļoti sarežģītu problēmu atveidē. Te arī parādās zilbju garuma nozīme – vienīgais, ko tulkotājs šādos gadījumos var darīt, ir pēc iespējas izmantot garākas zilbes un, iespējams, arī līdzskaņu

mudžekļus.<sup>65</sup>

Tāpat ir atmests, autoraprāt, neveiksmīgais *tik* 7. vārsnā: Ģiezena tekstu lasot, rodas jautājums, vai tiešām biedri “iegrūda postā” tikai sevi. Diskutabli ir lietot četrzilbju vārdu *iepriekšējiem* 10. vārsnā, tomēr liekas, ka pat liekot spondeju priekšpēdējā pēdā (oriģināltekstā tas nenotiek gandrīz nekad, Homēram 5. pēdā vairumā gadījumu ir daktils), latviski saglabājas pareizais uzsvars un heksamtrs necieš liktenīgu skādi.

Par galveno miniatūrā atdzejojuma priekšrocību no 5. līdz 10. vārsmai uzskatāma iespēja pilnībā izteikt ļoti ietilpīgo un saturiski svarīgo 10. vārsnu, kaut zaudējot grieķu teksta “rindu pa rindiņai” atbilstmi latviešu tekstam. Maģistra darba autora atveidē šīs rindiņas liecina par mutvārdu teksta neērto pozīciju pierakstā, neatbilstmi rakstīta teksta “dabai”, kā arī relativizē to kā vienu no daudzām homērisko epu mutvārdos izpildītajām versijām – šī no citām primāri atšķiras ar to, ka tikusi pierakstīta. Daudzi pētnieki ir iztīrājuši nozīmīgās pārmaiņas, kas nākušas 8.-7. gs, kad Grieķijā sākās pāreja no mutvārdu uz rakstības kultūru. Šādā atveidē tulkojums tiek vēsturiski piesaistīts, atsaucas tieši uz šo vēsturiski nozīmīgo laikposmu.

Tiek ņemti vērā Milmena Perija (1902-1935) mutvārdu tradīcijas pētījumi, kas 20. gs. starpkaru laikā pamatīgi sašūpoja Homēra studijas.<sup>66</sup> Lai pateiktu skaidri, relativizējošais “sāc, kur tu vēlies” šādā interpretācijā atbilst *ἀμύθεν*, tas uzsver katras izpildījuma reizes atšķirību no citām.<sup>67</sup> Savukārt tagadnē dziedošā aoida attieksmi pret tekstu kā kaut ko senatnīgu, kas ticis izpildīts, stāstīts paaudzēm ilgi, parāda *εἰπε καὶ ἦμῶν* (“stāsti mūslaikiem”) novietojums rindas beigās. Novietojums to padara koncesīvu, gluži kā *ἔμενός περ* pāris rindiņas iepriekš.

---

<sup>65</sup> Apkaunojošā atruna, ka tādiem sīkumiem kā metrikai oriģināltekstā nav nozīmes, ka tā ir nejauša un tāpat nesaista atdzejojātāju, atceļama kaut vai ar D. Mendelsoņa īsi ieskicēto skaniskuma (konkrēti – izmantoto līdzskaņu) saspēli ar vārsmas nozīmi Homēra tekstā (Mendelsohn, D. *Englishing the Iliad: Grading Four Rival Translations*. <https://www.newyorker.com/books/page-turner/englishing-the-iliad-grading-four-rival-translations>. Skatīts 26.05.2020). Ja skaņa ir vienīgais, kas autoram (un reizē arī izpildītājam) pieejams, pretstatā mūsdienu autoriem, kas visbiežāk raksta lapai (vizuāli), tad autors – šajā gadījumā autoru paaudzes – arī liek lietā visu šajā medijā pieejamo.

<sup>66</sup> Parry, Adam, ed., *The Making of Homeric Verse: The Collected Papers of Milman Parry*, Clarendon Press, Oxford, 1971. p. 272. Uz to, ka šī tekstvieta izpelnās īpašu vērību, maģistra darba autoram parādījis E. Vilsones tulkojums.

<sup>67</sup> Cita starpā tas arī mudina domāt par to, kas tad īsti ir “mūza”, kura “dzied” episko dziesmu. Tā valodnieks Kalverts Vatkinss norāda uz mūzas vietu rekonstruējamā indoeiropiešu poētikas sistēmā – *Μοῦσα*, “daughter of Zeus and Mnemosyne 'Memory': Proto-Greek \*montwa from \*mon-tu-h2, cf. Vedic mantu-, amantu- '(un)caring, (un)mindful'. *The inspiration of the divine Muse is thus only a personification of the trained mind of the poet.*” Watkins, C. *How to Kill a Dragon: Aspects of Indo-European Poetics*. New York: OUP, 1995. p.73.

Darbs pie šī īsā teksta, kurā turklāt lielā mērā izmantots iepriekšējā atdzejojātāja darbs, ir bijis laika ziņā apjomīgs – lai šādi izietu cauri visam *Odisejas* tekstam, būtu nepieciešami, kā minimums, trīsarpus gadi. Kā jau minēts, nemaz nav arī atveidoti visi oriģināltekstā lietotie izteiksmes līdzekļi. Latviešu tekstā nav arī parādīts, ka grieķu tekstā atrodami ne vien paralēlismi un tēlainās izteiksmes līdzekļi (kā ἀφείλετο νόστιμον ἡμῶν – “atņēma dienu, kad pārnākt”), bet arī skaniskas īpatnības, kā jau minētā asonanse.

Vēl viena lieta, ko maģistra darba autors vēlas panākt ar šo piemēru, ir relativizēt arī heksametra atveidi. Ņemot vērā, ka latviešu metrikā tomēr palikušas kvantitatīvas metrikas pēdas, kā arī ieklausoties Sirmā ierosinājumā izlietot vārsmas sākumā neuzsvērtas zilbes, autors ir radījis “nepareizu” sešu zilbju heksametra rindu, kas tomēr tulkotājam ir ļāvusi, vienkārši izsakoties, “vilkt deķīti uz savu pusi”, sniedzot praktisku argumentu tam, ka heksamets, ņemot vērā valodu atšķirības, nav akmenī cirsts, nemainīgs pantmērs.

Pilns tulkojums, kurā pazīstami elementi mijas ar svešādiem, varētu radīt jaunus lasāmības apstākļus, kuros tiek pārkodētas lasītāju gaidas – ne obligāti uz tekošuma rēķina – un papildināta ne tikai homērisko epu atveides tradīcija, bet arī sniegta ierosme vēl gaidāmiem citu kvantitatīvā heksametrā rakstītu darbu, kā *Argonautika* un *Metamorfozes*, tulkotājiem.

### 3.2. Cildenais Homērs

Strādājot ar vēsturiski svarīgiem, daudz komentētiem un tulkotiem tekstiem, kā homēriskajiem epiem, tulkotājam vienmēr nākas atklāt arī paša attieksmi pret tekstu. *Odisejas* gadījumā tā izpaužas jau pirmajā vārsnā: “Dziedi man, mūza, par *rūdīto* vīru, kas ilgi jo ilgi”. (Izcēlums mans – L. V.)

*Rūdītais* vīrs jaunākajā *Odisejas* izdevumā – domājams, ka pats Ģiezens to izlabojis no B<sup>68</sup> izdevuma *manīgā* vīra – iezīmē turpmāko tekstu kā “cēlu”, paceltu, šī izvēle atbilst Meļjū Ārnolda “cildenuma” mēmam. B teksta *manīgais* izceļ oriģinālā epiteta *πολύτροπος* ambivalenci, savukārt A stingri noliek varoni Odiseju dižciltīga parauga kārtā. Jāpiezīmē, ka Odiseja dēvēšanu par *rūdīto* vēlāk ir kritizējis A izdevuma redaktors Ā. Feldhūns.<sup>69</sup>

---

<sup>68</sup> Turpmāk tekstā ar A jāsaprot 1967. gada teksts, ar B – 1943. gada *Odisejas* izdevums, ar C – K. Mīlenbaha teksts. Kur atsaucos uz “Ģizena tekstu”, runa vienmēr būs par A kā šobrīd galveno, izplatītāko, visvieglāk pieejamo *Odisejas* tulkojumu.

<sup>69</sup> Feldhūns, Ā. (trans.) *Platons. Dialogi*. Rīga: Zinātne, 2007. p. 183. Feldhūns norāda, ka labāk *πολύτροπος* atveidot kā “manīgo”.

*Rūdītais*, tāpat kā *C gudrnieks*, parāda, ka teksts tiek uztverts kā cilda varoņteika, tādējādi lasītājam, iespējams, grūtāk nolasāms daudzu Odiseja darbību pretrunīgums. Par labu Odiseja kā primāri viltīga, izmanīga varoņa interpretācijai runā gan dažādie Odiseja izgudrojumi (zirgs, sirēnu epopeja, plosta būvniecība), gan, piemēram, kiklopa epizode, kur viscaur epā svarīgā viesmīlības/viesturības (ξενία) tēma izpaužas tā, ka Odisejs savam viesturim izdur aci.

Citur savukārt tekstā pacelta izteiksme tiek nodrošināta, izlaižot noteiktus oriģināla izteiksmes līdzekļus. Homērs reti ir ironisks, taču sausāks nekā aizkrāsne turēts iekurs šķiet epā paustais komentārs par Diomēda nopļautā Aksila nāvi. Šis trojiešu varonis bija slavens viesturis, kurš savā ceļmalas mājā uzņēmis daudz svešinieku. Tomēr, kā raksta Homērs (Il. 6.16), *ἀλλά οἱ οὐ τις τῶν γε τότ' ἤρκεσε λυγρόν ὄλεθρον* – neviens no šiem viesiem nespēja viņu izglābt no nāves. A. Ģiezena atdzejojumā ironija pazūd: “Nāvi tomēr neviens no viņa nespēja vairīt.” Šķiet, ka sausais komentārs par kāda trojieša nāvi nesader ar priekšstatu par homērisku epu cildenumu.

Attieksme pret *Odiseju* kā cildenu epu izpaužas arī kā pacelta izteiksme, poētiski. Tā Ģiezens konsekventi izmanto arhaisku galotni, tulkojot bieži lietoto aorista imperatīvu *κέκλυτε* (piemēram, 7. 186.) ar pavēles formu *uzklausait*, kas atgādina Glikas Bībeles tulkojumu.<sup>70</sup> 9.115 savukārt atrodama, šķiet, apvidvārda forma *zinīt* kā daļa no perifrastiska tulkojuma visai ierastam homēriskajam *ἀλέγουσιν*.

Bez darbības vārdiem stilistisku pacēlumu Ģiezena tulkojumā rada arī nomenu izvēle. Var lasīt, piemēram, vecvārdu *mārša* (brāļa sieva), vecvārda formu *taks*, lietotu *takas* vietā (2. 388), apvidvārdu *kamieši*. Neiztiek arī bez novecojušu partikulu lietojuma, cf. *tamēr* (9. 57) utt. Pamatots gan būtu jautājums māģistra darba autoram – vai panāktais efekts vienmēr uztverams kā “cildens”? Tāpat man nav zināms, vai daļa Ģiezena lietoto vārdu nav mainījuši reģistru pa divām paaudzēm, kuras pagājušas, kopš pirmoreiz publicēts A teksts.

---

<sup>70</sup> Zīmīgi, ka D. Mendelsons salīdzina homērisku dialektu, kāds tas varētu izklausīties senajiem grieķiem, tieši ar angļiem svarīgo Karaļa Džeimsa Bībeli – standarta bībeles tekstu vēl šobaltdien. Mendelsohn, D. *Battle Lines*. New Yorker...

Tāpat šeit tulkotājs sastopas ar problēmu. Zināms, ka homēriskais dialekts pats par sevi ir arhaisks. Jau klasiskajā periodā grieķi vairs neatpazīna atsevišķus homēriskos vārdus un vārdformas.<sup>71</sup> Taču vai tāpēc tulkotājam būtu jācenšas atveidot arī Homēra tekstu arhaiskos elementus?

Kā raksta E. Čestermens, mēģinājumi panākt tādu pašu ietekmi – tas ir pieņēmums, kas nācis no diskusijām par ekvivalenci – ir maldīgi jau pašos pamatos. “Tā kā ikviens valodas lietotājs interpretē jebkuru izteikumu, daļēji balstoties uz savu iepriekšējo valodas un dzīves pieredzi, diviem lasītājiem, kas sāk lasīt vienu un to pašu tekstu, nekad nebūs viens un tas pats kognitīvo pieņēmumu kopums.”<sup>72</sup>

Proti, ja tulkotājs vēlas konsekventi atveidot homēriskos arhaismus, viņš uzreiz sastopas ar neatšķetināmu jautājumu kopumu: kurā laikā tas vai cits vārds vai vārdforma grieķiem sākusi šķist arhaiska? Kuru laiku pieņemt par atskaites punktu, un kādēļ? Kuru klausītāju grupu uztvert par mērķaudzību, t.i., kuras grupas domājamo uztveri tulkojums atspoguļotu? Un, ja uz šiem jautājumiem vispār var rast atbildi, kā Homēra dialektu atspoguļot mērķvalodā, kuras literārā tradīcija ir tūkstošiem gadus īsāka nekā grieķu?

Arhaismu un poētismu lietojums tekstā tātad nav viennozīmīgi saistāms ar oriģinālteksta ietekmi, taču šajā pozīcijā Ģiezena *Odiseja* arī visskaidrāk sevi parāda tieši kā *tulkojumu*: redzot vecvārdus un arhaiskas formas, lasītājam neviļus jādomā par milzīgo laika šķirtni starp latviešu un homērisko kultūru.

Tā ir leģitīma tulkotāja izvēle, kas, lai arī neatbilst oriģinālam (jo tas gluži vienkārši nav iespējams), parāda tulkotāja attieksmi pret tekstu, tā interpretāciju, kas attiecībā uz “manīgo” vīru un citiem nosauktajiem piemēriem izpaužas kā “cildens” efekts. “Rūdītā” Odiseja gadījumā šī izvēle pārklājas arī ar piejaucēšanas praksēm, kas tiek plašāk apskatītas 3.3.

### 3.2.1. Homēra lamas

Kā norādījusi E. Vilsone (sk. 2.2.1.), homēriskajos epos no piedauzības izvairās. Taču savdabīgu problēmu tulkotājam sagādā reizes, kad Homēra varoņi tomēr bilst kādu skarbāku vārdu. Šajā kontekstā

---

<sup>71</sup> Horrocks, G. *The language of Homer*. In: Christidis, A. F. (ed.) *A History of Ancient Greek: From the Beginnings to Late Antiquity*. Cambridge: CUP, 2007. pp. 475-481. raksturo homērisko dialektu kā dažādu vietu un laiku dialektu sajaukumu, kurā, paturot metriski noderīgas arhaiskas formas (piemēram, tmēsi, kas izzudusi jau mikēniešu civilizācijas prozas tekstos), tiek ieviesti jaundarinājumi, līdz abu epu veidols nostabilizējas pierakstā pēc pēdējās lielās apstrādes joniskajā dialektā runājošos apgabalos.

<sup>72</sup> Čestermens, E. *Tulkošanas mēmi...* pp. 42-43.

sensitīvākais un problemātiskākais šķiet tieši vārda *κύων* (suns) un tā atvasinājumu (piemēram, *κυνῶπις* – “ar suņa seju”) atveidojums.

Amerikāņu klasiķe Mārgareta Greivere suņu semantiku sengrieķu epos saista ar rijīgumu un badīgumu, konkrētāk, svešas mantas izrīšanu – nespēju izšķirt starp *meum* un *tuum* – un pat kanibālismu (tā Od. 7.216 Odisejs, lietojot sunisku īpašības vārdu, sūdzas par izsalkumu: *οὐ γάρ τι στυγερῆ ἐπὶ γαστέρι κύντερον ἄλλο*, savukārt Od. 20.18 viņa ciešanas pie kiklopa – visai ēdelīga tipa – raksturotas ar šo pašu vārdu. Ģiezena tulkojums Od. 7.216 ir “nekrietnāks nav vairs nekas [...]”, jāatceras arī par to, ka suņi *Īliadas* pirmajās rindiņās tēloti kā maitēdāji līdztekus maitulijām vai līdzīgiem putniem).<sup>73</sup>

Greiveres pētījums, kurā izsmeltas gan *Īliadā*, gan *Odisejā* ar sakni *κύν-* saistītās tekstvietas, vedina domāt, ka latviešu valodā suniskas īpašības raksturojoši morāli jēdzieni būtu alkatība un negausība – suniskas apetītes un rijīguma antropomorfētas, morālpatoloģiskas formas. Arī Ģiezena “nekrietns” – tādā nozīmē, ka “ņem to, kas tam nepienākas”, – atzīstams par jūtīgu šī vārda interpretāciju, taču, ja izvēlas ņemt vērā jaunākos pētījumus, iespējams panākt precīzāku atveidi.

Zīmīga vieta šādā ziņā ir Ahilleja strīds pret Agamemnonu Il. 1.159, kur Ahillejs uzrunā Agamemnonu kā *κυνῶπα* (Ģiezenam = “sumpurni”). Iepriekš trojiešu sapulcē viņš Agamemnonu nolamājis par mantrausi un teicis, “tev manta tik prātā”. A teksts ir kolorīts, un diez vai kāds lasītājs, redzot te “sumpurni”, sāktu domāt par latviešu mitoloģiju. Taču grieķu teksts, domājams, atsaucas uz alkatību un rijību, sumpurnis savukārt ir zemisks cilvēks.

Arī tālāk Il. 1.225 Ahillejs uzrunā Agamemnonu kā *κυνός ὄμματ' ἔχων, κραδίην δ' ἐλάφοιο* – ar suņa acīm un brieža sirdi (A=“Pēc skata tu suns, par briedi vēl glēvāks!”), sekojošā izvērsumā laikam norādot vispirms uz brieža īpašībām (A=“tu iziet uz cīņu [...] neesi iedrošinājies”) un tad uz suņa īpašībām (A=“piešķirtās balvas tam ņemt, kurš skarbāku vārdu bilst pretī. Aprīt tu gribētu tautu!”). Tāpēc A= “pēc skata tu suns”, iespējams, būtu jāpapildina, paskaidrojot, ka tas ir ar “rijīgām” vai “negausīgām” suņa acīm, turklāt šeit acis ir svarīgas, jo rada paralēlismu ar brieža *sirdi*.

---

<sup>73</sup> Graver, M. *Dog-Helen and Homeric Insult*. In: *Classical Antiquity* Vol. 14, No. 1 (Apr., 1995), California: University of California Press. pp. 41-61. Jāpiebilst, Greivere runā kontekstā, kurā argumentē, ka homēriskie epi izvairās no “vainas poētikas”, un tādējādi to izpildītāji sevi pretstata cita veida, “vainas dzejas” tekstu izpildītājiem.

Arī citur, iespējams, var tiekties uz precīzāku atveidi. Piemēram, Hēfaists, sagūstījis Areju un neuzticīgo Afrodīti gultā, pieprasa Zevam (!) atpakaļ mantu, kuru tam dāvājis apmaiņā pret viņa meitu. Hēfaists *Od.* 8.319-20 saka:

ὄσσα οἱ ἐγγυάλιζα κυνώπιδος<sup>74</sup> εἶνεκα κούρης,  
οὕνεκά οἱ καλή θυγάτηρ, ἀτὰρ οὐκ ἐχέθυμος.  
Tik, cik viņam devu pretī par meiteni ar suņa seju,  
Jo skaista viņam meita, bet nevalda sevi.

Ģiezena tulkojumā vārsmas atveidotas sekojoši:

Kādas es pasniedzu viņam, kad ņēmu šā nekrietno meitu.  
Meita patiesi tam skaista, bet neprot tā kauna un goda.

Šeit konteksts ir viennozīmīgi seksuāls, taču Greivere argumentē, ka Afrodīte ir lauzusi līgumu, pēc kura viņas skaistums, jaunavība un pat seksuālā bauda ir viņas vīra īpašums. Proti, šajā epizodē runa ir nevis par promiskuitāti, bet gan baudas “zagšanu” no vīra Hēfaista.<sup>75</sup> Tādēļ, ja gribas uzsvērt tieši alkatības dimensiju, bet “alkatīgs” nelien pantmērā, var izlīdzēties ar “negausi”. Ieguvums šeit un citās apspriestajās vietās, kur runa ir par tāda vai citāda veida suniskumu, ir konkrētāka izteiksme.

Atsevišķās vietās, kā II. 6. 344, var diskutēt arī par apkārtējo jēdzienu tulkojumu. Tā Ģiezens epam ļoti neraksturīgās pašas Helenes lamas pret sevi – *ἐμεῖο κυνός κακομηχάνου ὀκρυόεσης* – tulko kā “drausmīgas likstas es, nekrietnā, atnesu trojiem”. Līdz šim, kā redzams, vairums *κύν-* saknes vārdu atveidoti, saistot tos ar krietnumu. Problēma atveidē redzama attiecībā uz *ὀκρυόεσης* – “stindzinošs” – kas acīmredzot A tekstā uztverts kā sinonīms *κυνός* vai vienkārši nav tulkots. Iespējams, ka šo īpašības vārdu gan var saistīt ar (sievīško) seksualitāti (cf. Alkaja hrestomātisko “τέγγε πλεύμονας οἴνω...”, kas ticis interpretēts sengrieķu kultūras kontekstā, kur vīrišķais saistīts ar karsto, sievišķais – ar auksto, un dzejolī minētajos karstajos laikapstākļos “aukstās” sievietes Alkajam kļūst seksuāli bīstamas).<sup>76</sup>

Tāpat arī *Od.* 4. 145 Helene līdzīgā kārtā, sevi noniecinot, saka – *ἐμεῖο κυνώπιδος εἶνεκ’* –, ka viņas dēļ

<sup>74</sup> Reto vārdu *κυνῶπις* vēlāk lietojis Eiripīds, lai apzīmētu Erīnijas (Ā. Feldhūns *Eur. El.* 1252 *κυνῶπις* atveido perifrastiski: “Pa zemju zemēm atriebējas briesmīgās/ Kā suņi tevi ārprātīgu apkārt trieks.”)

<sup>75</sup> Graver, M. *Dog-Helen and Homeric Insult...* p.51.

<sup>76</sup> Par sengrieķu uzskatiem par ķermeņu temperatūras atšķirībām starp dzimumiem – un to, kā šī domājamā atšķirība tika izmantota politiskiem mērķiem –, sk., piem., Carson, A. *Dirt and Desire: Essay on the Phenomenology of Female Pollution in Antiquity*. In: *Men in the Off Hours*. New York: Vintage, 2001.

grieķi gāja karā uz Troju. Šeit Ģiezens, iespējams, metrisku apsvērumu dēļ atsakās no krietnuma piesaukšanas un *κυνόπιδος* atveido kā “mani, kas aizmirsu kaunu un godu”. Interesantu interpretāciju šīm vārsēm piedāvā E. Vilsons. Viņai 4.145 atveidots kā “They made my face the cause that *hounded them*” (uzsvars mans – L. V.). Proti, Vilsones interpretācijā Helene vaino nevis sevi, bet gan uzsver grieķu varoņu asinskāri – tieši vardarbības alkas izraisījušas Trojas karu, bet pati Helene bijusi tikai iegansts.

Arī citur Ģiezens izvēlas šos vārdus atveidot, piesaucot godu. Tā, piemēram, A tekstā Agamemnona ēna nosauc Klitaimnēstru par “jauno bezgodi” (*ἡ δὲ κυνώπις*, Od. 11.424), savukārt Vilsons izvēlas šo vārdu atveidot kā “she-dog”.<sup>77</sup> Ņemot vērā piesaukto rijīguma semantiku, arī šo vārdu arī var interpretēt līdzīgi Hēfaista un Afrodītes situācijai, tulkojot *κυνόπις* kā “negausi”. Šķiet, līdzīga semantika būtu jāievēro turpat blakus, Od. 11.427 ὥς οὐκ αἰνότερον καὶ κόντερον ἄλλο γυναικός (A= “kas var vēl drausmīgāks būt, ko vairāk var ienīst kā sievu”).

Dažkārt Ģiezens izvēlēties šīs saknes vārdus atveidot kā “kuces”, neatkarīgi no lietotās dzimtes. Od. 18.338 Odisejs, vēl uzdodoties par ubagu, piedraud viņu nule verbāli pazemojušajai verdzenei Melanto: ἦ τάχα Τηλεμάχῳ ἐρέω, κύνον, οἷ’ ἀγορεύεις, kas A tekstā atveidots kā “Kuce tu tāda! [...]”. Greivere norāda, ka bieži šis vārds attiecināts uz cilvēkiem, kas runā ārpus kārtas – tā precinieki nolamā Eimaju (Od.17.248).<sup>78</sup>

Līdzīgi arī Od. 19. 91 Pēnelope nolamā Melanto, un Ģiezenam *κύνον ἀδεές* kļūst par “Nekrietnā, esi tu gluži bez kauna” (B tekstā – “nekrietna kuce tu esi!”), bet Vilsons tulko: “You brazen, shameless dog!”. Šajā pozīcijā, šķiet, nav iemesla vairīties no “kuces” lietojuma, ja tulkotājs *κύνον* izvēlas atveidot šādi arī citviet. Šķiet, ka Ģiezens no B varianta pārgājis uz maigāko A vai nu tādēļ, lai neatkārtotos, vai arī lai mazinātu šoku, kad *Odisejas* sacerētājiem mīļākais sieviešu tēls lamājas.<sup>79</sup>

Citur savukārt oriģinālā ir runa tieši par sieviešu dzimtes suņiem. Tā 19.154 Pēnelope tomēr nolamājas – *με διὰ δμωάς, κύννας οὐκ ἀλεγούσας, εἴλον ἐπελθόντες*. Ģiezens to atveidoto kā “kalpones nodeva mani, šīs slinkās un nekrietnās kuces”, savukārt Vilsones Pēnelope verdzenes nosauc par “doglike”.

Savas *Odisejas* priekšvārdā Vilsons argumentē, ka šāds tulkojums atspoguļo to, ka 22. grāmatas beigās

<sup>77</sup> R. Latimora tulkojumā: “bitch”.

<sup>78</sup> Graver, M. *Dog-Helen and Homeric Insult...* p.52..

<sup>79</sup> Vispār kritizēt atkārtojumus darbā var diezgan daudzās vietās. Od. 21.123-4 *τάφος δ’ ἔλε πάντας ἰδόντας, ὥς ἐκκόσμως στήσε· πάρος δ’ οὐ πώ ποτ’ ὀπώπει* tulkots kā “Ar izbīnu daudzījās visi, redzot tā prasmīgo darbu, kaut nebija redzējis tādu.

Tēlemaha pakārtās verdzenes tika nogalinātas nevis “netiklības” (viņas gulēja ar Pēnelopes preciniekiem), bet gan nepaklausības, lojalitātes trūkuma dēļ.<sup>80</sup> Vilsone reaģē uz anglosakšu tradīciju, kurā tulkotāji iepriekš izvēlējušies apvainojumus seksualizēt, proti, tulkot *κόν-* saknes vārdus ar mizogīniem lamuvārdiem, kas nosoda sieviešu seksuālo uzvedību.

Tā kā vārdam “kuce” latviski ir mizogīnas, taču nav seksuālas visatļautības konotācijas, Ģiezena tulkojumā šāda problēma nerodas. Ņemot vērā *κόν-* saknes lietojumu citur, var visai droši teikt, ka šie vārdi saistāmi ar zaglību, piesavināšanos, nepaklausību, kas var būt, bet primāri noteikti nav seksuāla rakstura.

Daudzie veidi, kā Ģiezens atveidojis *κόν-* saknes vārdus, šķiet, tomēr liecina par zināmu tulkotāja neērtības sajūtu attiecībā uz lamuvārdu atveidi. Ja uzstāj uz precizitāti tad minētajos gadījumos, kad *κόον* un atvasinājumi lietoti kā Od. 19.372-4, kad Eirikleija ar *κόνες* apzīmē verdzenes, kurām asa mēle, varbūt var iztikt ar “balamutēm”.

### 3.3. Piejaucētais Homērs

Lai gan kopumā grūti saskatīt likumsakarības B teksta redakcijā uz A, atsevišķās pozīcijās A teksts acīmredzami: 1) ir brīvāks, mazāk burtisks; 2) vairāk atbilst retoriskas tulkošanas mēmam pretstatā hronoloģiski vēlāk nākušajam logosa mēmam, kuru E. Čestermens atrod kā pie 19. gs. vācu romantiķiem, tā 20. gs. beigu poststrukturālistiem.

Būtībā A. Ģiezenam laika gaitā oriģinālteksts un atsevišķi citādības elementi tajā kļūst mazāk svarīgi, nekā B tekstā. To var skaidrot dažādi. Piemēram, padomju laikā izdotajam tekstam bija vairākas reizes lielāka tirāža, tāpēc bija svarīgi to pielāgot plašākai auditorijai, pretstatā 1936. gada *Īliadai*, kuru 2000 eksemplāros izdeva Izglītības ministrija, domājams, skolu un universitāšu vajadzībām. Varbūt arī B tekstu (proti, 1943. gada *Odiseju*) Ģiezens sākotnēji cerēja izdot Izglītības ministrijas izdevniecībā, taču, ja grib, lai šādi pieņēmumi paceltos virs vienkāršas spekulācijas līmeņa, būtu darāms nopietns biogrāfa darbs.

Šajā nodaļā vispirms tiek apskatītas atsevišķas tā vai citādi “savādas” vietas *Odisejas* un, mazāk, *Īliadas* tekstā, kuras tulkotājs, šķiet, izvēlējis tā vai citādi nogludināt, piejaucēt. Otrajā apakšnodaļā tiek

---

<sup>80</sup> Wilson, E. *Translators Note*. In: *The Odyssey*. New York: W. W. Norton & Company. 2017.

mēģināts raksturot homērisko epitetu<sup>81</sup> atveidi un tās attīstību no B teksta uz A tekstu. Trešajā apakšnodaļā tiks izceltas atsevišķas homēriskās sabiedrības reālijas, par kuru atveidi var diskutēt, taču to atveide, šķiet, mainījusies tulkojuma versijās īpaši nav.

Lai precizētu, kas tieši jāsaprot ar “piejaucētu” tekstu, jābilst, ka tulkotājs jebkurā gadījumā tekstu pielāgo mērķvalodas vajadzībām, vai, runājot mēma “jebkāda rakstīšana ir tulkošana” kontekstā, tekstu pārraksta citā valodā. Tā, piemēram, Od. 1.9 *ἀφείλετο νόστιμον ἦμαρ* pie Ģiezena tiek tulkots kā “liedza atgriezties dzimtajā zemē”. Latviešu valodā tieša analoga *νόστιμον* vienkārši nav, tāpēc tulkotājam jāizlīdzas ar skaidrojošu atveidi, izvēle “svešādot” latviešu valodu vai radīt organiskāku tulkojumu vienmēr ir tulkotāja paša ziņā.

Taču homēriskajā tekstā ir arī reālijas, kuru atveide nekādi nav problemātiska, un Ģiezena tekstā dažas no tām tiek parādītas kā mazāk svešas. Tā Skillas un Haribdas epizodē Homēra teksts runā par šķietami fantastiskām parādībām: Od. 12.68 *κύμαθ' ἄλός φορέουσι πυρός τ' ὄλοοῖο θύελλαι* tiek atveidots kā “postīgās viesuļu vētras un orkāns straujais tur dzenā”. No B varianta “orkāna uguns” redzams, ka A tekstā atveide attīstījusies par labu tam, lai notušētu savdabīgo liesmu vētru. Tulkotājs reālists tomēr varētu domāt, ka Homērs atsaucas uz vulkāniskām parādībām.

Tāpat atsevišķas ir nogludinātas atsevišķas nekārtības homēriskajā tekstā. Savādā kārtā vēstītājs uzrunā cūkganu Eimaju 2. personā, sakot tam *τόν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη, Εὔμαιε σὺ βῶτα*. Šis negludums A tekstā nomainīts uz “Eimajs, raženais cūkigans, tā sacīja, atbildot viņam” (Od. 17.272, 17.311). Tomēr Od. 15. 325 arī tulkojumā izmantota 2. persona (“tu teici”). Grūti spriest, kāpēc Homērā vēstītājs šādi vēršas pie cūkšana, taču domājams, ka A. Ģiezens rediģēšanas gaitā 15. 325 vienkārši palaidis garām un atstājis melnraksta tekstu.

### 3.3.1. Homēriskie epitēti

Īpašus sarežģījumus atveides ziņā rada homēriskie epitēti, kas uzskatāmi par īpašu, specifisku sengrieķu epikas daļu. Daži no tiem latviskā atveidē vēl joprojām skan ļoti dīvaini, kā A teksta “zivīgā” jūra un līdzīgi vārdu savienojumi (Od. 3.177 un citur), citiem savukārt ir sava vēsture tulkojumā, tie ir vairākkārt atveidoti latviski, taču, gluži kā pēc Venuti postulētajām piejaucēšanas tendencēm, laika gaitā ticis

---

<sup>81</sup> Ar epitetu šeit saprasts priekšmetam, lietai vai vietai raksturīgs īpašības vārds. Tā ir gana plaša definīcija, taču konkrētā darba vajadzībām tā atrodama par pietiekamu. 3.3.1. epitetu klāsts nav izsmēļošs un koncentrējas uz salikteņiem.

mazināts to svešādums.

Homēriskais epitets *par excellence* – οἴνοψ (“vīnkrašas, ar vīna seju”) – A tekstā atveidots dažādi, acīmredzami atkarībā no locījuma – Od. 2.421 lasām par “tumšsārto jūru”, savukārt Od. 5.132 par “tumšajiem vilņiem”. Redzams, ka otrajā pozīcijā οἴνοψ atveide kā “tumšsārtajiem” laužtu heksamētru, tāpēc tulkotājs atveidi ir mainījis. Ja tulkotājs ir izšķīries par labu tam, lai tekstā iekļautu svešādos elementus, iespējams, jāapsver arī “vīnsārts”, kas šķiet paceltāks par aprakstošo “vīnkrašas”, kā arī iekļaujas pantmērā un nezaudē vīna semantiku. Cf. Od. 13.32 βόε οἴνοπε – A = “tumšbrūnie vērši”.

Vēl kāds *locus classicus*, runājot par homēriskajiem epitetiem, ir ἰοειδής ~ “kā vijolīte” lietojums, lai raksturotu jūras krāsu. Labi pazīstams šī un citu homērisko krāsu iztirzājums rodams britu klasiķa un ilggadējā premjerministra Viljama Gledstouna (1809 – 1898) grāmatā *Homēra un homēriskā laikmeta pētījumi* (1858), kur pirmoreiz formulēts, ka grieķiem nebija vārda, lai izteiktu zilo krāsu.<sup>82</sup> Ģiezenam Od. 11.106 šis epitets atveidots vārdu salikumā “tumšzilā jūrā”, taču tuvāks pašas krāsas ziņā būtu “mēļš”, kas kā “mēļajā jūrā” arī labi iegultu pantmērā. Iespējams, izlietojot vārdu rindas beigās, var izmantot arī “violetajā”, kas paturētu saistību ar vijolītes ziediņu (ζῶν). Tulkotājam pašam jālemj, vai ir mērķtiecīgi atveidot šādas nianšes; konsekventi svešādojošam tulkotājam, protams, izvēle būtu skaidra.<sup>83</sup>

Problēmu ir sagādājis arī cits jūras epitets – ἀτρώγητος (“bezaugļi”, angļu tulkojumos arī – “neauglīga” (*barren*)).<sup>84</sup> A tekstā tā ir “bangainā jūra”, kas noteikti ir tālāk no oriģināla, taču raisa mazāk jautājumu nekā B un C “bezaugļi” – precīzs, taču neveikls saliktenis. Viegli iedomāties, ka arī Ģiezens kā variantu apsvēris pantmērā tomēr neiederīgo “neauglīgs”. E. Vilsone, kura kopumā uzstāj uz svešo elementu atveidi arī angļiski, to ir tulkojusi kā *fruitless*. Vārds “bangains” noteikti neietver pamata semantiku, taču *Odisejas* jūras vienmulību un bardzību gan.

Kā redzams, tulkotājs līdzīgi rīkojies arī ar Itakas epitētu εὐδειελος ~ “labi pamanāms”. Šeit saistība starp grieķu un latviešu tekstu tomēr ir skaidrāka. Ģiezena atveidē Od. 19.132 Ἰθάκην εὐδειελον kļūst par “kalnainās Itakas salas”. Itaka tiešām ir kalnaina, un šāds ģeogrāfisks apraksts, visticamāk, ietver sevī arī

<sup>82</sup> Gladstone, W. E. *Studies on Homer and the Homeric Age*. I. Oxford: Oxford University Press, 1858.

<sup>83</sup> R. Latimors: *sea's blue water*. E. Vilsone: *purple*.

<sup>84</sup> Taču, piemēram, klasiķis A. T. Marijs ir problematizējis šī epiteta nozīmi, atvasinot to no τρώω (cf. Ἀτρυτώνη – Atēnas epitets, “nenogurdināmā”) nevis τρωάω. A. T. Murray (trans.). *The Odyssey*. Cambridge: Harvard University Press, 1919. Tādējādi “bangainā jūra” tomēr nebūtu tik tālu no oriģināla, bangu semantikā “nenogurdināmās” jūras šalku atkārtojumi patiešām ietverti. Taču līdzīgu vārddarināšanas principu citur neesmu redzējis, tādēļ par to šaubos.

to, ka sala ir pamanāma. Tādējādi tulkotājs ir izvēlējis konkretizēt epitetu, kā svarīgāko atveidē paturot iemeslu, kāpēc, viņaprāt, Itaka ir šādi saukta. Virziens sakrīt arī ar R. Latimora piedāvāto *rocky*, iespējams, par labu šādai izvēlei liecina arī pētījumi un/vai tulkojumi, ar kuriem konsultējies Ģiezens, taču maģistra darba autoram tie ir nezināmi. Tāpat citviet parādās arī *κραναίην Ἰθάκην* = “kalnainā Itaka”, kas atveidē ir paturēts.

Sērijā ar tulkojumā līdzīgi izmainītiem epitetiem ietilpst arī Od. 6.66 *θαλερός γάμος* A= “gaidāmās kāzas” (B = “kuplajām kāzām”, C = “kuplās kāzas”). Šeit ir grūti rekonstruēt, kāpēc *θαλερός* = “kupls”, bet arī “ziedošs”, kā vārdu salikumā “ziedoša jaunība” (Eiripīds *E.El. 20* izmantojis *θαλερός ἦβης χρόνος*, ko Ā. Feldhūns atveido kā “plauksmes laiku”), atveidots tieši šādi, iespējams, tam ir saturiski apsvērumi, jo runa ir par Nausikajas gaidāmajām kāzām, tāpat “gaidāms” pretstatā “kupls” lasītājam nerada jautājumus. Jēdzienisku saikni starp *θαλερός* un “gaidāms” atrast grūti.

Citas Ģiezena izvēles, kur iespējama salikteņu daiļskanīgāka atveide arī viņa izvēlētajā pantmēra atveides sistēmā, var kritizēt visai bargi. Vēl viens vārds ar jūras semantiku ir savdabīgais epitets *άλιπόρφυρος* “jūras purpura krāsā”, kas lietots gan attiecībā uz dziļu (Od. 6.53 *άλιπόφυρα ἠλάκατα*), gan drēbi, drānu (Od. 13.108 *φάρε' ἀλιπόφυρα*). A tekstā tās ir “purpura dziļas” (C = “purpuru”) un “purpura drānas”, taču piedāvāju salikteni “jūrsārts” (Vilsoni – *sea-purple*), kas gan labi ieliekams pantmērā, gan šķiet eifoniskāks par minēto “bezaugļu” jūru. Lieta tāda, ka, lai gan “tumšsārtā” jūra latviešu lasītājam balansē uz dīvainības robežas un liek domāt par krāsu uztveres atšķirībām dažādās kultūrās, *άλιπόφυρος* atveide kā vienkārši “purpura” mazina oriģināla savdabību, valdnieces austās jūrsārtās dziļas faiāku mājās (6. dziedājums) ainu padara sapņainu un savādi skaistu.

Redzami arī vienkārši izlaisti vārdi. Tā vēl kāds jūras epitets, *μεγακήτης* = vai nu “pilns ar briesmoņiem”, vai “ar lielām bedrēm”. Tā Od.3.158 *ἐστόρεσεν δὲ θεὸς μεγακίτητα πόντον* A tekstā = “Izdzināt viņus kāds mūžīgais ņēmās”. Izskatās, ka šeit tulkotājs vienkārši nav spējis rast ko atbilstošu un padevis. “Bedrains, “krantains” utt. šķiet pietiekami tuvi otrajam tulkojuma variantam, taču “pilns ar briesmoņiem” būtu jāatveido perifrastiski.

Tāpat tulkotājs ir izlaidis grūti saprotamo epitetu *ἀμφιμέλας*<sup>85</sup> precinieka Antinoja dusmu uzplūdu aprakstā Od. 4. 661-662. Tā *μένεος δὲ μέγα φρένες ἀμφιμέλαινοι / πίμπλαντ'* A tekstā kļūst par “sirds

<sup>85</sup> Runājot par melno krāsu, jāpiemin arī Ģiezena izvēle atveidot *μέλας* kā “tumšsārts”, kad runa ir par vīnu. Tā Od. 9. 196 *μέλανος οἴνοιο/ ἠδέος* A= “[kazādas maisu ar] tumšsārto vīnu”. Vēl viens piemērs, kā mūsdienu izpratnei tiek pielāgotas homēriskās krāsas.

pildījās viņam ar dusmām”. Redzams, ka arī šeit latviešu lasītājam, iespējams, grūti saprotams epitets ticis piejaucēts. Arī šeit iespējama perifrastiska atveide atkarībā no tā, vai *φρήν* tulko kā “prātu” vai “sirdi”. Tā, piemēram, latviski mēdz teikt, ka aiz dusmām aptumšojas prāts.<sup>86</sup> Var arī no grieķu teksta uzvert, ka sirds ir burtiski melna (sirds ir aiz ribām, tātad tumsā)<sup>87</sup>, jebkurā gadījumā šķiet, ka vismaz viena izvēle tulkotājam būtu jāpieņem. Jāpiemin, ka minētās rindiņas vārds pa vārdam atrodams arī *Iliadā*.<sup>88</sup>

Ar abstraktu ievirzi tulkots arī Zeva epitets *ἀγκυλομήτης* ~ “greizā padoma”. Od. 21.415 *Κρόνου πάϊς ἀγκυλομήτεω* Ģiezens atveido kā “Viltīgā Krona dēls Zevs”.<sup>89</sup> Iespējams, ka šeit latviešu lasītājam būtu radies jautājums, kāpēc mirstīgie dievu raksturo nepatīkamā vārdā, tāpēc Ģiezens to atveidojis šādi. Iespējams, šo epitētu var atveidot ar īpašības vārdu un lietvārdu, kā “aplinkā padoma” Zevs, tādējādi paturot arī *ἀγκύλος* semantiku – ~ “savērpts”. Cits Zeva epitets *μητίετα*, arī saistīts ar padomu došanu, savukārt Il. 1.175 tas atveidots vārdu salikumā “gādīgais Zevtēvs”.<sup>90</sup> Saistību starp *μητίετα* un “gādīgais” saskaņā ir visai grūti. Iespējams, var izlīdzēties vienkārši ar “padomnieks”.

Pleonastiski šķiet tulkots Okeāna epitets *ἀπόρροος* ~ “uz riņķi plūstošs”, turklāt epizodē, kurā Pēnelope piesauc sev nelaimi, izlaisti citi vārdi. Tā Od. 20.65 *ἐν προχοῆς δὲ βάλαι ἀπορροῦν Ὠκεανοῖο* atveidots “un tad lai beidzot tas iemet Okeāna plūstošā straumē”. Pleonastiski tāpēc, ka plūstoša ir ikkatra straume. Tāpat izlaists *ἐν προχοῆς* = “ietekā”. Iespējams, ka sengrieķu teksts liecina par priekšstatu par Okeānu kā straumi, kas pēc riņķa ap zemi un triecas pati sev virsū (tā vārdu skaidro Lidla un Skota vārdnīca), taču latviski tas palicis noklusēts.

Savukārt citur homēriskie epitēti tulkoti ar palīgteikumu palīdzību. Tā, piemēram, *ἀθέσφατος* “tāds, ko pat dievs nevar izteikt; neizsakāms”, kas lietots pie faiāku epizodes beigām Od. 11. 373. Tā *νύξ δ' ἦδε μάλα μακρὴ, ἀθέσφατος* tiek atveidots kā “Nakts vēl ir gara, pat vairāk, kā vajag”. Problēma ir tāda, ka “vairāk, kā vajag” nolasās tā, it kā Odiseja fantastiskie stāsti faiāku vadonim Alkinojam būtu nepatīkami (cf. līdzīga problēma Od.8.265, kur *θαύμαζε δὲ θυμῷ* tulkots kā “brīnījās sirdī pārlieku”). Ar piecizilbju “neizsakāmi” var visai vienkārši aizvietot “vairāk, kā vajag”, vai, ja tulkotājs izvēlas teikuma vidū saglabāt iekšējo metriku, proti, vārdus atdalīt, kā tas Homērā pārsvarā arī notiek, šo piecizilbju vārdu var

<sup>86</sup> Kā to dara E. Vilsone: *his mind darkened with anger*.

<sup>87</sup> Kā R. Latimors: *the heart filled black from within with anger from beneath*.

<sup>88</sup> Il. 1.103-4 = Od. 4.661-2. Tulkojumi atšķiras: Il.: “Sašutis, satraukts. Sirds pildījās viņam ar briesmīgām dusmām,/ Divām mirdzošām liesmām bij līdzīgas vadoņa acis.” Od. “Sacīja, valodu sākdam, – sirds pildījās viņam ar dusmām, –/ Mirdzēja spoži tā acis kā divas varenas liesmas.”

<sup>89</sup> Latimors: *devious-devising*, Vilsone: *double-dealing*.

<sup>90</sup> Latimors: *of the counsels*.

izlietot vārsmas beigās, priekšpēdējā un pēdējā pēdā. Arī sešu zilbju “neizmērojama” būtu piemērots kandidāts.

Ar nakti un miegu<sup>91</sup> saistīts arī Od. 7. 286 ὕπνον [...] ἀπειρονα χεῖεν, kur Odisejs atstāsta ierašanos faiāku salā: viņš noslēpies un kāds dievs (gan jau, ka Hermejs) viņam uzsūtījis “spirdzīgu miegu” (C = “bezgala”). Saliktenis atvasināts no *πεῖραρ*, proti, “virve”, un vārds vedina domāt par “virvi bez gala”.<sup>92</sup> Mīlenbaha teksts vērtējams kā precīzāks, proti, šeit, visdrīzāk, runa ir vienkārši par *ilgu* miegu. No tuvākajiem sinonīmiem Ģiezena metrikai parocīgs, šķiet, būtu “neizmērojams”.

Vēl kāda pozīcija, kurā iespējams vienkārši panākt precīzāku, kaut svešādu atbilsti, saistāma ar *μελιθής* = “salds kā medus”. Piemēri, kā Od. 6.90 “saldajā zālē” un 9.95 “medaino lotosu” sevišķus jautājumus neraisa, tulkotājam vienkārši nav šķitis svarīgi atveidot abas epiteta komponentes, svarīga ir likusies tikai viena. Taču piejaucēts pavisam noteikti *νόστον δίχην μελιθήα, φαίδιμ’ Ὀδυσσεῦ* A= “tu laimīgi atgriezies tiko”. Šeit var izvēlēties arī nepiejaucētāku izteiksmi, kā “medainu atpakaļceļu”, kas iegulst vārsmas beigās. Vispār, kur nepieciešams *μελιθής* atveidot locījumā, “saldu kā medus” arī nav peļama izvēle.

Atsevišķas tekstvietas sagādājušas problēmas jau pašiem grieķiem. Tā Et. Mag. 133, 29. skaidro *ἄπερος* – kas parādās Od. 19.29 un citur frāzē *τῆ δ’ ἄπερος ἔπλετο μῦθος* – trīs veidos: 1) ātrs, (ātri) pārliecinošs; 2) paliekošs (t.i., tāds, kas nelido prom); 3) salds, patīkams. A teksta “nebilda ne vārda tam pretī”, šķiet, atbilst 2. interpretācijai, līdzīgi vārds skaidrots arī Lidla-Skota-Džounsa vārdnīcā. Šantrens arī sliecas par labu Ģiezena interpretācijai, citas iespējamās, pieņemot, ka vārda priekšā lietots *alpha copulativum*. Pētniecībā gan piedāvāta arī rekonstrukcija, kas *ἄπερος* vienādo ar īpašības vārdu radniecīgajā frāzē *ἔπεια περόεντα* arī bez *alpha copulativum* piesaukšanas.<sup>93</sup>

No B teksta tulkojuma, kur *ἄπερος ἔπλετο μῦθος* kļuvis par “veltīgi nebij šie vārdi”, var redzēt, ka arī šeit tulkotāja uzskatos vērojama attīstība, iespējams, pēc iepazīšanās ar kādu jaunāku pētījumu vai tulkojuma variantu. Vēl viena variācija par tēmu atrodama Od.354, kur šis pats vārdu savienojums tulkots kā “vārdus jo dziļi sev paslēpjot sirdī”. Var tikai rezumēt, ka šīs frāzes atveidei maģistra darba autors nevar

<sup>91</sup> Semantiski saistīts piemērs Od. 19.427 ὕπνον δῶρον ἔλοντο, A = “baudīja tīkamo miegu”.arī iekļaujas šajā nodaļā, tomēr, kā parādīts 3.3., tas ir viens no daudzajiem vispārīgiem piemēriem, tāpēc tuvāk apskatīts netiks.

<sup>92</sup> Sekoju Annas Kārsones piedāvātajai *apeirona* eksplikācijai. Carson, A. 11.06.2018. A Lecture on Corners. <https://www.youtube.com/watch?v=CYiMmCLRIQ0>. [Skatīts 21.05.2020] Sk. arī Chantraine, P. *Dictionnaire étymologique de la langue grecque: Histoire des mots*. Paris: Klincksieck. 1977. pp.870-1.

<sup>93</sup> Hainsworth, J. (1960). *Ἄπερος μῦθος: A Concealed False Division?* Glotta, 38(3/4), pp. 263-268.

piedāvāt pārliecinošu interpretāciju, taču tā kalpo kā ilustratīvs piemērs sarežģījumiem, kādus var sagādāt šādu tekstu tulkošana.

Līdzīgu problēmu sagādā piņķerīgais nāves epitets *τανηλεγής*, kam nozīme nav skaidra. Tomēr pastāv gan pašu sengrieķu interpretācija no īpašības *ταναός* (izstiepts, izklāts) tādā nozīmē, ka nāve “izklāj”, “nogulda” ar rezultātu, ka kāds ir “atstiepies”, proti, miris, gan jaunākās vārdnīcās paustais viedoklis, ka šis saliktenis darināts no *ταναός* + *ἄλγος*, proti, “ilgas sāpes”. Šādu apsvērumu dēļ kritisku vārdu par Ģiezena izvēli atveidot Od. 11.398 *τανηλεγέος θανάτοιο* kā “drausmīgā nāvē” īsti bilst nevar, taču tulkotājs, tā vietā, lai ietu sava veida vidusceļū, var izšķirties arī par kādu no citām izvēlēm.

Tāpat kolorītājā epizodē, kad Odisejs, pārnācis mājās, vēl ir pieņēmis ubaga paskatu, redzama arī izvēle Eimaju saukt par “krietno cūkganu” (*δῖος ὑφορβός*). Adjektīvs *δῖος* gan lielākoties tulkots kā “dievišķs”. Iespējams, ka attiecībā uz Eimaju tas signalizē par viņa aristokrātisko izcelsmi (cf. Il.160-1 *δῖ’ Ἄνθεια*, kad epitets tāpat pazaudēts, kad runa ir par galma sievieti, kas samelo par sakaru ar Bellerofontu, lai to nogalinātu). Abās tekstvietās Homērs vests tuvāk latviešu lasītājam, iespējams, Ģiezens pat vēlējies oriģinālu pasargāt no izsmiekla.

Kā redzams, tieši saistībā ar homēriskiem epitētiem – faktiski vienu no spilgtākajām homēriskās valodas parādībām – arī vispilnīgāk ir īstenojies Venuti novērojums par to, ka tulkojumi laika gaitā virzās uz plūdenumu, caurskatāmību, saprotamību. Tiešām savādi varētu likties, ka “bezaugļu” jūru rediģējot par “bangaino” un arī citādi arvien tālāk atkāpjoties no grieķu teksta, Ģiezens ir gājis līdzīkam, taču tā nenoliedzami ir. Savādi tas var likties, ja tulkošanas mākslu uztver kā nemainīgu tuvošanos pamattekstam, atrodot arvien precīzākas nozīmes, taču, atsaucot atmiņā Šleiermaheru, ir sakritis tā, ka Homērs laika gaitā tuvināts latviešu lasītājiem un nevis otrādi; tulkošana vēsturiski attīstījusies vienā virzienā, taču tās turpmākā attīstība nav determinēta, un tikpat labi tulkotājs var izvēlēties likt mazu sprunguli šajā ratā, argumentējot par labu citiem virzieniem.

### 3.3.2. Homēriskā sabiedrība

Kā homēriskā valoda, tā sabiedrība, kura šajā epos atainota, ir diezgan atšķirīga no mūsdienām. Būtiska šīs sabiedrības daļa bija verdzība. Kā raksta M. Finiljs hrestomātiskajā *Odiseja pasaulē*, vergi bija *οἴκος*, proti, arhaiskās grieķijas ekonomikas pamatvienības, sastāvdaļa – cilvēki, kas tomēr bija īpašums. Ar lielu ticamības pakāpi pamatota ir Finlija piebilde, ka verdzības institūcija homēriskajā sabiedrībā nebija tik

cietsirdīga, kā vēlāk ASV plantācijās. Par to liecina kaut vai tas, ka algādžu (*θήζ*) stāvoklis tika uzskatīts par sliktāku – tā Ahilleja ēna, sūdzoties par savu likteni, saka, ka labāk, nekā būt mirušam, ir būt par algādzi. Algādža un nevis verga stāvoklis ir sliktākais, ko Ahillejs var iedomāties.<sup>94</sup>

Paturot prātā, ka vergi vismaz idejiski nav pašā homēriskās sabiedrības apakšā, tomēr nevar nejust līdzī Od. 20.105-120 minētajai malējai, kam vājuma dēļ ir nācies strādāt cauru nakti. Odisejs rīta agrumā iznāk ārā un lūdz Zevam, lai pirmais, ko viņš satiek, teic tam kādu “viedīgu vārdu”; te parādās kviešu malēja, kas nākdama no dzirnām skaļi novēl nāvi preciniekiem, jo viņu ēdelības dēļ tai bijis jāstrādā, līdz “zelttroņa Ausma no pamales nāca”. Kontrasts ir acīmredzams: aristokrātam ir kritis cīnīties par statusu un godu, vergam – par iztiku. Jāpiemin, ka verdzeņu abos epos ir daudz vairāk, nekā vergu: vergus galvenokārt sagūstīja karā (tā Lidla-Skota vārdnīcā *δμώζ* skaidrots kā “karā iegūts vergs”), kur vīriešus vienkārši nogalināja.

Tāpēc domājams, ka vergiem arī tulkojumā būtu jāpaliek vergiem. Tomēr Od. 6.71 *δμώζ* – A tekstā “kalps”, C = “sulainis”. Arī cits vergu veids – *θαλαμηπόλος*, proti, ~=”verdzene istabene” jaunākajā tulkojumā atveidota kā “kalpone čaklā”, C = “kalpone”. Vēl divi verdzeņu veidi – *ταμίη* un *αμφίπολος* – arī atveidoti kā “kalpones” (Od. 9.206, Od. 10.348 uc.). Pirmajā gadījumā, šķiet, runa ir par verdzeni, kas piedalās saimniecības, nosacīti administratīvās darbībās, savukārt *αμφίπολος* tuvs jēdziens būtu “apteknsne”, tā sauc verdzenes, kas kā savdabīgs vairogs parādās blakus Pēnelopei, kad tā vēlas izrādīties preciniekiem.

Jāmin gan, ka tulkojumā dažkārt tomēr parādās “verdzenes” un “vergi”. Tā Od. 9.206 *δμώων οὐδ’ ἀμφιπόλων ἐνὶ οἴκῳ* tulkots kā “ne vergam, ne verdzenei kādai šai namā”. Šķiet, nav dibināta iemesla izšķirties to šādi atveidot tikai atsevišķās tekstvietās.

Pavisam problemātisks vergu un verdzeņu kontekstā izskatās Od. 11.430-1 *δμώεσσιν ἐμοῖσιν / οἴκαδ’ ἐλεύσεσθαι*, kas atveidots kā “spiest *tuvējiem* sirsnīgi roku” (uzsvars mans – L. V.), kur *vergs* iztulkots kā *savējais*, kas atbilst vergam kā *οἴκος* sastāvdaļai, tomēr liek domāt vai nu par radniecības saitēm, vai vienlīdzīgu cilvēku kopienu.

Ā. Feldhūna komentāri<sup>95</sup> problēmu mazina, ievadā atrunājot, ka homēriskā sabiedrība ir vergturu sabiedrība, tomēr tulkojumā tas tāpat uzskatāms par trūkumu. Tāpat, lai gan “kalpones” lietojums,

<sup>94</sup> Finley, M. *The World of Odysseus*. New York: Viking, 1954. pp.54-56.

<sup>95</sup> Ģiezens, A. (trans.) Feldhūns, Ā. (red.), Homērs. Odiseja. Rīga: Liesma, 1967. pp.15-16.

iespējams, atvieglo uztveri, tuvinot homērisko sabiedrību latviešu kalpības gadu sabiedrībai, šāda līdzība ir mērķīga un notušie cietsirdīgākos homēriskās vergturu sabiedrības aspektus, jau minētos un citus, kā varas attiecībās balstītas seksuālas saites starp vergturiem un verdzenēm, kādas implicētas Eiriklejas dzīves aprakstā (19. grāmata).

Tepat jāmin arī Il. 1.31., kur Agamemnon, atraidot priesteru Hērta lūgumu atdot meitu, A tekstā draud, ka tā “Nosirmos [...] austuvē audeklu aužot un gultu man vakarā klājt”. Ticamāk tomēr, ka *λέχος ἀντιώσσαν* domāts kā eifēmisms seksuālām attiecībām.

Atsevišķi sengrieķu aristokrātiskās sabiedrības institūti, kā viscaur epos svarīgā viesmīlība/viesturība (*ξενία*), arī sagādā tulkotājam problēmas. Tā, piemēram, Od. 9.370. kiklops Polifēms sola Odisejam, ka viņa “viesa dāvana” būs tāda, ka viņu apēdīs pēdējo. Ģiezens *ξενίῳ* tomēr tulko kā “solīto balvu”. Tāda pati problēma ar *πομπή*, proti, *ξενία* procedūras noslēdzošo daļu – viesu aizvadīšanu. Iespējams, ka perifrastisku tulkojumu šādā gadījumā vajadzētu papildināt ar komentāriem vai ievadā atrunāt *Odisejā* aktuālo spriedzi – aristokrātu dzīvības, pamatot mājas, lai dotos ceļā (piemēram, ar mērķi iegādāties metālu arkla uztaisīšanai) faktiski bija atkarīgas no tā, vai viņu viesuri būs labvēlīgi, vai ne. Un Odisejs pats ne vienmēr ir laba viesu paraugs.

### 3.4. Papildinātais Homērs

Kā redzams no izlaistajiem epitetiem, atsevišķās vietās A. Ģiezens Homēru ir saīsinājis – tas gan ne tuvu nav tik ekstrēms piemērs kā 2.1. pieminētais Stīvena Mičela atdzejojums. Mičela *Īiadā* izņemta 10. grāmata.

Līdzīgā kārtā var runāt par “papildināto Homēru” – arī anglosakšu atdzejojumos. Emīlija Vilsone interesantā veidā papildinājusi zīmīgo “rožpirkstes Ausmas” parādīšanos, kas Homērā hronoloģiski atdala dienu ritējumu un mutvārdu tradīcijas ietvaros, domājams, atslogojusi epu izpildītāju. Tādējādi izpildītājs varēja rēķināties, ka tajā un tajā izpildījuma vietā varēs bez domāšanas ielikt homērisku formulu – formulas izpildīšanas laikā varēja nodoties citu vārsmu sacerēšanai. Vilsone šo mutvārdu tradīcijas daļu katru reizi tulko savādāk, papildinot Homēra tekstu ar sava veida “iztēles glezniņām”.

Ģiezena gadījumā papildinājumi Homēra tekstam galvenokārt palīdzējuši ievērot pantmēru, taču atsevišķās pozīcijās var runāt arī par tulkojumā iekļūdušiem autora uzskatiem – par Homēru vai vienkārši

dzīvi. Pie pēdējiem, autoraprāt, pieskaitāmas ģimeniskas ainas, kas Ģiezenam atainotas ar mīlestību, kādu Homērā, šķiet, var ielasīt no konteksta, no rūpības, ar kādu epos tēlotas sadzīves ainas prestatā postošajam karam un citām nesaskaņām. Tā Il. 6.26. lasāms *ἦ δ' ὑποκουσαμένη διδυμάονε γείνατο παῖδε* A=“Kļūdama laimīga māte, tā dzemdēja dvīnīšu dēlus”. Grieķu tekstā nav teikts, ka māte ir laimīga.

Od. 19.400 *παῖδα νέον γεγαῶτα κιχήσατο θυγατέρος ἦς* savukārt atveidots kā “sastapa mīlamo meitu ar tikko kā dzimušu dēlu”. Abos minētajos gadījumos var runāt gan par pantmēra prasībām, gan autora vēlmi uzsvērt ģimeniskas ainas. Tas pats attiecas uz vārda “bērns” atveidi kā “bērniš” (deminutīva formai locījumā ir trīs zilbes) viscaur epā, kā arī, piemēram, Atēnas vērsanos pie Zeva – Od. 1. 45 *ὦ πάτερ ἡμέτερε* A=“tētiņu manu”. Cf. arī *κασιγνήτω τε ἔσεσθον* Od. 21.216 A= “Tēlemahs godinās jūs kā mīlamus brāļus un biedrus”.

Svarīgajā vietā, kur Pēnelope piedāvā preciniekiem loka atvilkšanas un šaušanas sacensību, teksts arī ir papildināts. Grieķu *νοσοφισσαμένη τότε δῶμα κουρίδιον* (Od. 21.77) Ģiezens atveidojis kā “šķirta no jaunības drauga, atstāšu arī šo māju”. Pēnelopes attieksme pret vīra mājām tiek pavērsta sentimentālās ilgās pēc Odiseja, arī citās pozīcijās “jaunība” tiek pielikta klāt grieķu tekstam, iespējams, ka šeit ieskanās sentimentāla nots, kādu Metjū Ārnolds ir pārmetis sava laika Homēra tulkojumiem.

Manāmi problemātiska šāda atveide kļūst, piemēram, Od. 21.344, kur Tēlemahs pārtrauc Pēnelopi situācijā, kas izskatās pēc īsa, abrazīva cīņiņa par varu. Pēnelope cenšas noteikt, ka Odisejam-ubagam arī jātiek pie loka šaušanas, taču Tēlemahs uzrunu, kas Ģiezenam sākas ar “māmiņa mīļā”, noslēdz ar “Šai namā tik vienam man vara.” Šeit Ģiezena maigi tēlotās ģimenes ainas maskē grieķu tekstā nolasāmu spriedzi – no “māmiņa mīļā” grieķu *μητηρ ἐμή* tomēr tālu.

Tāpat izvēle atveidot Od. 22.160 *ὥς οἱ μὲν τοιαῦτα πρὸς ἀλλήλους ἀγόρευον* kā “Kamēr tēvam ar dēlu te draudzīgi saruna risa” ir apstrīdama, jo konteksts drīzāk norāda uz pretējo – Tēlemahs tikko ir sapratis, ka nav aiztaisījis kambara durvis, tāpēc precinieki bruņojas pret viņu un viņa tēvu. Ģiezenam tomēr ģimeniskas attiecības tēlotas vienmēr saskanīgas.

Citur Ģiezens gluži vai J. Jaunsudrabiņa *Baltās grāmatas* garā piedēvis ainavai vairāk detaļu, nekā grieķu tekstā. Tā Od. 3.494 *πεδῖον πυρηφόρον* no prozaiskāka “lauka, kas nes kviešus” Ģiezena atveidē redzam “līdzenos laukus, kur viņojās kvieši”. Savukārt Od. 19.519 *δενδρέων ἐν πετάλοισι καθεζομένη πυκνοῖσιν* atveidots kā “slēpdamās ziedošā līcī zem pudura kuplajiem zariem”. Konteksts ir Pēnelopes monologs –

viņa salīdzina savas bēdas ar lakstīgalas bēdām, kas pavasarī dzied par saviem bērniem. Ģiezena piedāvātā iztēles aina ir konkrētāka, grieķu tekstā nav runas par ziedošu līci.

Arī citur daba aprakstīta kā konkrētāka nekā grieķiski, taču jau uzskatāmāk tīri pantmēra saglabāšanas labad – 13. 65. “ἡγεῖσθαι ἐπὶ νῆα θοῆν καὶ θῖνα θαλάσσης.” A=”aizvadīt viņu pie steidzīgā kuģa un šalcošā krasta”. (cf. 13. 70.) Turpat netālu, Od. 13. 88, savukārt var lasīt ὡς ἡ ῥίμφα θεούσα θαλάσσης κύματ’ ἔταμνεν A= “traucās uz priekšu pa *bangaino* jūru”. Vispār var redzēt, ka homēriskie un citi epitēti (šķiet, Homērs nekad nerunā par “šalcošo krastu”) izmantoti, lai saglabātu pantmēru. Sal. arī ar Od. 21.252 (“Itakā [...], apjotā šalcošiem viļņiem”), kur Itakas epitēts ἀμφιάλοσ tulkots kā “apjotā šalcošiem viļņiem”.

Citur par tulkotāja izvēlēm var bilst skarbāku vārdu. Tā Od. 1.261-3 var lasīt par “nāvīgo indi”, kaut oriģinālā tikai φάρμακον. Jau iepriekš minēts piemērs, kā Od.8.265, Od. 2.13 un citur, kur θαύμαζε δὲ θυμῷ tulkots kā “brīnījās sirdī pārlieku” – šādas tekstvietas vispār pieskaitāmas pie atveidē problemātiskajām, jo ne tikai lietots acīmredzami lieks apstākļa vārds; atveide liek lasītājam uzdot neatbildamus jautājumus – kāpēc pārlieku?

Tāpat parādās epitēti, kuru nav grieķu tekstā – Od. 4. 144 lasām par “rūdīto vīru”, bet grieķiski – tikai par “vīru”. No šādas atveides, domājams, būtu jāizvairās, kaut vai tāpēc, lai atslogotu lasītāju no liekas informācijas – pat ja uzstāj uz precīzu mutvārdu tradīcijas elementu atveidi (par tādiem uzskatāmi epitēti), kas rakstītā tekstā tomēr dažreiz pietiekami labi neiegulst, nav lieku reizi jāatkārto epitēti tāpēc vien, lai saglabātu pantmēru.

Didaktiska nots, kādas Homērā nav, ieskanās izvēlē Od.22.142 nosaukt Melantiju par “nekrietno kazganu”. Tekstā tomēr tikai ἀπόλοσ ἀγῶν – kazu gans. Minētajā Greiveres pētījumā par κων- saknes vārdiem gan īpaši uzsvērts, ka epika vairās vainot vai nopelt kādu cilvēku: tam bija paredzēti citi dzejas modi, ar kuriem epikas izpildītāji aktīvi konkurēja. (Var salīdzināt, piemēram, Homēra attieksmi ar Arhiloha skarbajiem jambiem.) Tādējādi šeit A. Ģiezens, ieliekot tekstā savu viedokli, jauc Homēra bezkaislību un tiekšanos uz objektivitāti.

Var redzēt, ka tekstu papildinot A. Ģiezens ir turējies pie noteiktas estētikas, kas, domājams, atspoguļo dažādus tulkotāja uzskatus par autoru; Ģiezens ainavas aprakstos ir darījis ko līdzīgu E. Vilsonei, papildinot grieķu tekstu ar piemīlīgām redzes ainām. Faktiski var redzēt, ka autora izvēle tulkot plašā,

garā heksametrā citur izmantota, lai sasniegtu precīzāku atveidi, bet citur Ģiezenam devusi brīvību Homēru pēc saviem ieskatiem papildināt.

Tāpat Ģiezens tuvina tekstu lasītājam, iespējams, ierakstot tajā savus vai latviešu kultūras priekšmetus par satiecīgu ģimenes dzīvi, mātes mīlestību, attiecībām ar bērniem. Problemātiski tas kļūst atsevišķās tekstvietās, taču kopumā šķiet, ka Ģiezens darbojas pēc priekšstata par Homēru, kādu izteikuši jau citi: homēriskajos epos varoņu dzīve vairāk vai mazāk ir asiņainas ciešanas, un uz šī fona īpaši izceļas īsi laimes mirkļi.

## SECINĀJUMI

Augusta Ģiezena atdzejojumā Homērs parādās ar bagātīgu valodu, tas ir ir cēls un dzišs, domās skaidrs un vienkāršs autors, kā pēc Metjū Ārnolda priekšrakstiem, taču ne vienmēr raitis. Tāpat Ģiezena sintakse nereti ir sarežģītāka nekā Homēra, atdzejojumā trūkst tiešuma, un gan tiešumu, gan raitumu sasniegt traucē izvēle atdzejot Homēru tīrās daktila pēdās balstītā heksametrā. Apskatot Homēra atdzejojumus un atdzejojumu recepciju tuvāk, var secināt, ka neatrisinātā – faktiski neatrisināmā – problēma par to, kā latviešu valodā atveidojams kvantitatīvais heksamets, paver nākamajiem tulkotājiem vietu brīvībai.

Pat neliels ieskats Homēra atdzejas tradīcijā rāda, ka tulkotāju priekšstati par to, kā Homērs būtu jāatveido, krietni atšķiras. Īsāk sakot, Ģiezena atdzejojums, kas, domājams, atstājis iespaidu arī uz heksametru piemērtījušiem latviešu dzejniekiem, tomēr nav pēdējais vārds ne par šo pantmēru, ne par to, kā tulkojami homēriskie un citi sengrieķu, kā arī latīņu epi.

Un tas ir nevis tāpēc, ka Ģiezena atdzejojums būtu “slikts” vai “maldinošs” (tā varētu šķist pēc atsevišķām pozīcijām Ģiezena tekstā, taču tas ir atkarīgs no kritiķa skatpunkta par to, kādam *vispār* jābūt tulkojumam). Ģiezena tulkojums ir suverēns darbs, tulkotāja legītīma un jūtīga interpretācija, tas pats par sevi stāv atsevišķi no sengrieķu teksta.

Maģistra darba autors tomēr argumentē, ka labāk Homēra atveidē būtu izvēlēties dinamisku pantmēru. Tas paver iespējas tikt tuvāk oriģināla garam, ievērot teksta plūdumā zināmu raitumu, kāds piemīt Homēram; tāpat tas paver iespējas atspoguļot homēriskās ritmikas elementus un ritma domājamo ietekmi uz nozīmes veidošanos. Šāda izvēle tekstu atslogotu no nozīmei nesvarīgām vai pleonastiskām parādībām, kā bieža palīgvārdu lietojuma. Šāda izvēle vestu sengrieķu episkās mutvārdu tradīcijas kulmināciju, pazīstamu kā Homēru, tuvāk gan lasītājam, gan svešādajam sengrieķu darbam.

Maģistra darba autors argumentē, ka svešādie elementi – gan valodiskie (epiteti), gan sabiedriskie (verdžība un citas sabiedrības institūcijas) – jācenšas saglabāt atveidē. Šiem elementiem ir nozīmīga vieta homēriskajā estētikā, tie Homēru padara skaistāku vai arī rāda viņu atšķirīgāku. Taču skaidrs, ka tulkotājam šāda izvēle liktos mazāk pievilcīga, ja latviski jau nebūtu tāda Homēra, kāds parādās Ģiezena atdzejojumā.

Maģistra darba gaitā autors ir nonācis pie izpratnes par tulkošanas teorijām kā sava veida ceļa karti. Nav iespējams dot akmeni cirstus, preskriptīvus norādījumus par tulkošanu, ja tāds ir teorijas mērķis, jo katrā valodā un tās kultūrā situācija ir atšķirīga un, cita starpā, svarīgi jau ir arī tas, kādus darbus izvēlas tulkot. Tātad, lai gan pārējie darba mērķi uzskatāmi par izpildītiem, pati par sevi teorija var tikai ļoti ierobežotā mērā sniegt preskriptīvus norādījumus par to, kā tad īsti jātulko. Venuti tulkošanas teorijas autoru ir mudinājušas vairāk apsvērt tieši latviešu kultūras apstākļus. Tas ir perspektīvs pētījumu virziens – veidot tagadnes tulkošanas karti ar skatu uz pagātnes tulkojumiem un to recepciju un pašu tulkotāju apsvērumiem. Tā, piemēram, neizpētīts ir palicis jautājums par Ā. Feldhūna pienesumu jauno izdevumu redakcijā, dziļākam ieskatam būtu jāpēta gan Feldhūna, gan Ģiezena pieraksti, sarakste.

No angļu valodas bagātīgās tradīcijas redzams, ka spilgtāko tulkojumu autori katrs pamanās piešķirt jaunu dimensiju tam, ko viņi domā par sengrieķu tekstu. Savā ziņā viņi ar Homēru ir spēlējušies, taču tas nenozīmē cieņas vai atbildības trūkumu. Stīvena Mičela darbs šādā ziņā ir labs piemērs: kritika par viņa izvēli Homēru krasi saīsināt nepavisam nav sajūsmā. Mičels darbojās ļoti nesenā tradīcijā, balstītā M. L. Vesta pētījumos, par kuriem vēl joprojām lauž un lauzīs šķēpus – un Mičela atbildība par šādu izvēli izpaudās kā sliktas atsauksmes.

Taču mazāk apstrīdami pētījumi, it sevišķi pētījumi par homērisko leksiku, var tulkotāja darba rezultātus vērst konkrētākus, kā tas maģistra darbā atspoguļojas sadaļā par *κον-* saknes vārdiem. Tulkojums, kas balstās pamatīgā oriģināldarba un pētniecības apgūvē (līdzšinējās pētniecības apguve nebija maģistra darba mērķis, un tas šeit noteikti nav paveikts) vienmēr ies pret tradīciju, jo, gluži kā Ģiezenam laika gaitā mainījās uzskati par tulkošanas mākslu un, šķiet, arī par pašu Homēru, tā arī jebkurš tulkotājs atradīs savu pieeju oriģinālam – un tas ir ļoti labi. Jauni tulkojumi pasauli tikai bagātina. Taču, izsakoties dogmatiski, lai noteikumus pārķāptu, tie jāzina.

Autors izsaka pateicību maģistra darba vadītājai prof. Ilzei Rūmniecei par atsauksmēm darba tapšanas gaitā, it sevišķi par mudinājumiem darbu vērst argumentatīvākā gultnē. Paldies Arvim Vigulam, kurš norādīja uz Luža Bērziņa vērtīgajiem tautasdziesmu metrikas pētījumiem, Ivaram Šteinbergam, kurš norādīja uz Venuti tulkojuma teorijas sniegto perspektīvu, iespējamo lietderību Homēra pētniecībā, kā arī Latvijas Nacionālajai bibliotēkai par to, ka jaunā koronavīrusa izplatības laikā pētniekiem dota piekļuve arī iepriekš autortiesību aizsargātajiem rakstiem vietnē [periodika.lv](http://periodika.lv) – bez tā šis pētījums nebūtu bijis iespējams.

# IZMANTOTĀS LITERATŪRAS SARAKSTS

## Antīkie teksti:

1. Feldhūns, Ā. (trans.) *Platons. Dialogi*. Rīga: Zinātne, 2007.
2. Ģiezens, A. (trans.) Homērs. *Īliada*. Rīga: Izglītības ministrijas izdevniecība, 1936.
3. Ģiezens, A. (trans.) Homērs. *Odiseja*. Rīga: Latvju grāmata, 1943.
4. Ģiezens, A. (trans.) Feldhūns, Ā. (red.), Homērs. *Īliada*. Rīga: Liesma, 1961.
5. Ģiezens, A. (trans.) Feldhūns, Ā. (red.), Homērs. *Odiseja*. Rīga: Liesma, 1967.
6. Mīlenbahs, K. (trans.), Homērs. *Odiseja*. Jelgava: A. Reinbergs, 1890-1895.
7. A. T. Murray (trans.). *The Odyssey*. Cambridge: Harvard University Press, 1919.
8. Wilson, E. (trans.), Homer. *The Odyssey*. New York: W. W. Norton & Company. 2017.
9. Lattimore, R. *The Odyssey of Homer*. New York: Harper & Row, 1967.

## Teorētiskā un zinātniskā literatūra:

10. Arnold, M. *On Translating Homer*. London: Longman, Green, Longman and Roberts. 1861.
11. Bērziņš, L. *Ievads latviešu tautas dzejā*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1940.
12. Čestermens, E. *Tulkošanas mēmi. Ideju izplatīšanās tulkošanas teorijā*. Papildinātais izdevums. Rīga: LU akadēmiskais apgāds, 2019.
13. Finley, M. I. *The Ancient Economy*. California: University of California Press, 1973.
14. Gladstone, W. E. *Studies on Homer and the Homeric Age*. I. Oxford: Oxford University Press, 1858.
15. Graver, M. *Dog-Helen and Homeric Insult*. In: *Classical Antiquity* Vol. 14, No. 1 (Apr., 1995), California: University of California Press.
16. Hainsworth, J. *Ἄπτερος μῦθος: A Concealed False Division?* *Glotta*, 38(3/4), 1960.
17. Horrocks, G. *The language of Homer*. In: Christidis, A. F. (ed.) *A History of Ancient Greek: From the Beginnings to Late Antiquity*. Cambridge: CUP, 2007.
18. Parry, Adam, ed., *The Making of Homeric Verse: The Collected Papers of Milman Parry*, Clarendon Press, Oxford, 1971.
19. Sauka, A. *Patības ģenealoģija filoģenēzē*. Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. Nr. 1, 2019.
20. Steiner, R. *Homer in English Translation*. In: Fowler, R. (ed.) *The Cambridge Companion to Homer*. Cambridge: CUP, 2004.

21. Venuti, L. *The Translator's Invisibility: A History of Translation* (2nd ed.). Abingdon: Routledge, 2008.
22. Watkins, C. *How to Kill a Dragon: Aspects of Indo-European Poetics*. New York: OUP, 1995.
23. Zvaigzne, V. *Homēra "Odisejas" pirmie latviešu izdevumi*. Referāts nolasīts 76. gadskārtējā LU konferencē.

#### **Vārdnīcas, leksikoni, uzzīņu literatūra:**

24. Apīnis, A. *Skolnieka atmiņas*. Karogs, 1973, 1. decembris
25. Chantraine, P. *Dictionnaire étymologique de la langue grecque: Histoire des mots*. Paris: Klincksieck. 1977.
26. Dambergs, V. *Homēra Iliada*. Latvju grāmata, 1930, 1. marts.
27. Dīls, E. *Homēra Īliada*. Izglītības mēnešraksts, 1937, 1. marts.
28. Ķiļauka, P. *Homēra Odiseja*. Tēvija, 1943, 19. jūnijs.
29. Loja, J. *Par "Iliādu" un "Odiseju" latviešu valodā*. Karogs, 1968, 1. jūlijs.
30. Lubāns, H. 1943. *Homēra Odiseja*. Izglītības mēnešraksts, 1943, 1. septembris.
31. Scott, R., Liddel, J. H. *An Intermediate Greek-English lexicon (The seventh edition)*. Oxford: Benedictions Classic, 2010.
32. Sirmais, J. (S-s.). *Homēra Odiseja latviešu tulkojumā*. Dienas lapa, 1890, oktobris.
33. Straubergs, K. *Homēra Odiseja*. Latvju mēnešraksts, 1943. 1. janvāris.

#### **Interneta resursi:**

34. A. Hansons. *Autoram ir tiesības būt dīvainam*. Punctum magazine. Pieejams: <https://www.punctummagazine.lv/2019/10/28/autoram-ir-tiesibas-but-divainam/>. (Skatīts 27.05.2020)
35. Armstrong, R. *Homer for Scalawags: Emily Wilson's "Odyssey"*. Los Angeles Review of Books. Pieejams: <https://lareviewofbooks.org/article/homer-for-scalawags-emily-wilsons-odyssey/> (skatīts 09.05.2020)
36. Carson, A. *A Lecture on Corners*. YouTube. Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=CYiMmCLRIQ0>. ([Skatīts 21.05.2020])
37. Kalnačs, B. *"Lāčplēsis"*. Nacionālā enciklopēdija.

- <https://enciklopedija.lv/skirklis/37565-“Lāčplēsis”> (skatīts 06.05.2020)
38. *Jēkabs Māsēns*. Latvijas un latviešu literatūras vortāls.  
<http://literatura.lv/lv/person/Jekabs-Masens/872718> (skatīts 07.05.2020)
39. Mendelssohn, D. *Englishing the Iliad: Grading Four Rival Translations*. The New Yorker.  
<https://www.newyorker.com/books/page-turner/englishing-the-iliad-grading-four-rival-translations> (skatīts 09.05.2020)
40. Mendelssohn, D. *Battle Lines*. The New Yorker. Pieejams:  
<https://www.newyorker.com/magazine/2011/11/07/battle-lines-daniel-mendelsohn> (skatīts 26.05.2020)

## DOKUMENTĀRĀ LAPA

Maģistra darbs “Augusta Ģiezena Homērs: Grieķu varoņepu latviskās atveides problemātika”  
izstrādāts Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Lauris Veips

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: profesore *Dr. philol.* Ilze Rūmniece

Recenzents: Doc. Ilona Gorņeva

Dekāna pilnvarotā persona: .....

(vārds, uzvārds, personiskais paraksts)

Darbs aizstāvēts Klasiskās filoloģijas studiju programmas maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē

prot. Nr. ....

Komisijas sekretārs(e): .....

(vārds, uzvārds, personiskais paraksts)